

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werktein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt. Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van _ 5,- per exemplaar, verkrijgbaar bij:
P. Noord Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum.

Redactie:

J. M. v.d. Drift
B. v.d. Dussen
J. A. Groothof
J. Huitsing
P. Noord
J. Stevens
C. A. Tersteeg

Redactieadres:

Ekke Kleimahof 5, 9951 MK Winsum
www.winshem.nl
e-mail: info@winshem.nl

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg
Westerstraat 31, 9951 EM Winsum,
telefoon: 0595-442456

Secretaris

Drs. A. J. Rinzema
Hoofdstraat-W 48, 9951 AC Winsum,
telefoon: 0595-444593

Penningmeester

W. Lemstra-Wieringa
Wierdweg 13, 9951 ER Winsum,
telefoon: 0595-443203

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen
Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum,
telefoon: 0595-441574

Leden

B. Raangs
Havenstrat 4, 9951 AE Winsum
C. de Ranitz
Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum
C.A. Tersteeg
Freesialaan 30, 9951 GM Winsum
J. Veltman
Schoolstraat 12, 9951 EL Winsum

Kosten lidmaatschap: _ 15,- per jaar, bij verzending
_ 19,- per jaar.
Bankrelatie: ABN-AMRO Winsum;
rekeningnr. 61 23 36 174

ISSN 1386-1530

Vormgeving: Jaap Stevens
Prepress: Letter & Lijn bv
Druk: Drukkerij Alba

Voorwoord

Allereerst biedt de redactie haar verontschuldiging aan voor de weggevallen accenten in het afgelopen bulletin. De oorzaak van deze storing is inmiddels achterhaald en het nummer dat voor u ligt moet er weer uitzien zoals u dat van ons gewend bent.

Leden die de artikelen toch foutloos willen bekijken kunnen op onze site (www.winshem.nl) zien hoe ze een digitale versie kunnen verkrijgen.

Ondertussen hebben we wel besloten deel 3 van "Geert Hunsengoo ien Stadse Kemedie" in dit nummer opnieuw te plaatsen, omdat de leesbaarheid daarvan zonder accenten wel erg verminderd was.

Verder hebben we in dit zomernummer aandacht voor het tachtigjarige bestaan van de firma Pol. Hans Huitsing was in gesprek met Marten en Siepko Pol, en laat ons zien dat de geschiedenis van de electrowinkel niet verteld kan worden zonder te verhalen van smid en uitvinder, van remblokjes en centrale verwarming.

Jacques Tersteeg is nog voor het mooie weer begon voor ons in de kloosterrekeningen van 1595-1631 gedoken, om ons een zo goed mogelijk beeld te schetsen van de oorspronkelijke omvang, aard en ligging van de Winsumse kloosterbezittingen. Deel 1 vindt u in dit nummer.

Een minder zomers onderdeel is de rubriek dikdakken. Deze keer beschrijven we het recept van Poffert. Een stevig oer-Gronings recept dat misschien 's winters nog wel beter zal smaken.

Jan Regtien heeft voor ons onderzoek gedaan naar de Winsumer familie Goldsmith. Piet Noord is in zijn eigen archieven gedoken om de rubriek doudestieds te vullen. Hij vond een foto van een treinontsporing uit 1922 en van het schooltje dat aan het kerkpad in Obergum heeft gestaan.

Al met al genoeg om enige uurtjes lezend onder de parasol door te brengen dachten wij.

n De redactie

Inhoud

In gesprek met Marten en Siepko Pol	2
De oudste rekeningen van de bezittingen van het Winsumer Jacobijnenconvent onder overheidsbeheer	6
De joodse familie Goldsmith	16
Roosje Goldsmith uit Winsum	17
Geert Hunsengoo ien Stadse Kemedie	18
Doudestieds	20
Dikdakken	21
Verslag ledenbijeenkomst 22-01-2004	22

In gesprek met Marten en Siepko Pol

In 1917 trad Kees Pol als smidsknecht in dienst bij de gebroeders Pekelder. Zeven jaar later nam diezelfde

Pol op 24-jarige leeftijd het bedrijf over.

Nu is elektrowinkel "Pol Euramco Electronics"

in handen van de kleinzoon van Kees Pol.

Tachtig jaar Pol in Winsum.

Oprichting van de ijzersmederij in 1875 in Winsum.

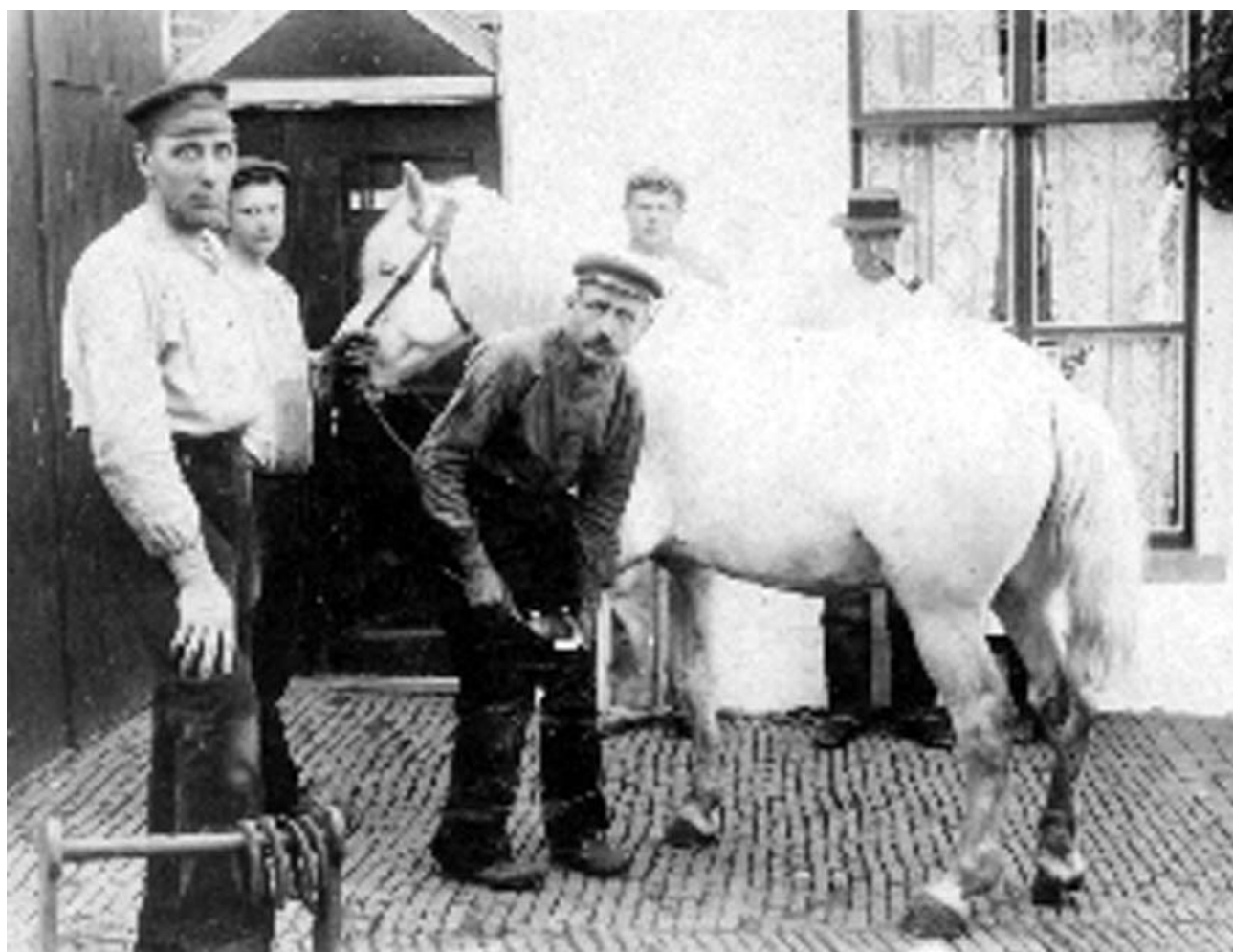
Kees Pol, voluit Kornelis Egbert, geboren in 1900 te Kruisweg, gemeente Kloosterburen, begon zijn werkzaam leven toen hij twaalf jaar oud was als "schoapvent bie boer". Maar hij wist het zeker: dat wou hij niet blijven. In 1917, op 1 mei, - dat was de datum waarop je van baas veranderde -, kwam hij in dienst als smidsknecht bij de Gebroeders Pekelder (Klaas, Jakob en Johannes), kinderen van Nicolaas Haring Pekelder.

Marten en Siepko Pol, zoons van K.E.Pol, hebben, voorafgaand

aan het gesprek, heel wat oude foto's en papieren op tafel gelegd. De nauwkeurigheid die zij als opvolgers van hun vader altijd in hun werk hebben betracht, zowel op technisch gebied als op administratief gebied, blijkt duidelijk.

Bij die papieren was een oude koopakte van 25 februari 1875, verleden voor Mr. S.M.S.de Ranitz, die toen notaris in Winsum was. Deze werd opgevolgd door respectievelijk zijn zoon Jhr. Mr. C. de Ranitz, en later door zijn kleinzoon Jhr. Mr. S.M.S. de Ranitz. Blijkens die akte verkoopt Rikkert Hiddes Kolhorn, landbouwer te Ranum, aan genoemde Nicolaas Haring Pekelder, ijzersmid te Winsum, voor f 1700.- te voldoen op 1 mei 1875 in "gangbaar Nederlandsch zilvergeld": "Eene behuizing met schuur geteekend nummer achtenzeventig, met den volle eigendom van de daarbij behorende grond, staande en gelegen aan de straat in het dorp Winsum' en in den legger van het kadaster dier gemeente bekend onder Sectie E nummer honderdennegentien, ter grootte van drie are zestig centiare".

Deze foto is genomen aan de westzijde van de Molenstraat, tegenover de smederij; op het naambordje is te zien dat dit de woning van dokter R.P.Brons was; links Klaas Pekelder, geboren in 1852. het paard wordt beslagen door Jakob Pekelder, geboren in 1856.





Van links naar rechts: op de rug kuiper J. Scholma, voor de deur: F. v.d. Meulen, M. Zwerver, K.E. Pol, M. Pol en H. Pol (4 mei 1937).

Op de hier afgedrukte oude kadastrale kaart van het centrum van Winsum is deze behuizing met kadasternummer 119 aangegeven.

Pekelder kreeg van de gemeente Winsum in datzelfde jaar vergunning tot het “oprichten van eene grof- en ijzersmederij” op het kadastraal perceel nummer 119 voormeld.

In de vergunning staat dat het verboden is om vlas, vlasschoven of andere “ligt ontvlambare stoffen” op te slaan.

Dit bevestigt, volgens Marten en Siepko Pol, de overlevering dat de schuur die als smederij diende, vroeger als vlasschuur dienst heeft gedaan.

Mogelijk was er in het nabijgelegen perceel huisnummer 76 vroeger al een smederij, want eigenaar van huisnummer 76 was in 1811 Jan Juriaans Greben, die in het gedenkboek Winsum 1982 werd aangeduid als smid.

Niet eerder de koffie dan het aambeeld heet is!

Een belangrijk deel van de werkzaamheden van de gebroeders Pekelder en van de jonge smidsknecht Kees Pol bestond uit het aanbrengen van hoefslag bij paarden en het leggen van ijzeren hoepels om de houten wielen van de landbouwwagens.

Het aanbrengen van de ijzeren hoepels ging Kees Pol al spoedig goed af.

Er moest in de smederij hard worden gewerkt, maar toch was er dagelijks even tijd voor koffie. Maar de vrouw van Pekelder schonk in de werkplaats niet eerder de koffie in “dan nadat het aambeeld heet was” (met andere woorden: men moest het al wel verdiend hebben!).

Het bedrijf in handen van Pol

De jongens Pekelder hielden het in 1924 voor gezien. Er was een goede bedrijfsopvolger, namelijk Kees Pol, die de smidszaak op 2 mei 1924 van Pekelder kocht. Zowel de woning, als de schuur, alsmede “de nering”, de werktuigen en gereedschappen, de bedrijfsvoorraden, ijzer en ook reeds rijwielen werden in dat jaar door Pol gekocht van de gebroeders Pekelder.

Kees Pol trouwde kort na de aankoop, op 22 mei, met Bouwke Visser. Uit hun huwelijk werden vier kinderen geboren; dochter Annie, die ook in Winsum woont, en drie zoons, Heero, Marten en Siepko.

Kees Pol was ondernemend en leergierig. De zoons vertelden dat vader altijd na zijn werk allerlei berekeningen en schetsen maakte. Hij was altijd bezig. In 1928 kreeg hij vergunning van de gemeente voor het in bedrijf hebben van een snelboormachine, een slijpmachine en een slijpsteen die aangedreven werden door een 1½ pk motor. Pol ging zich ook toeleggen op de aanleg van centrale verwarming. In 1932 legde hij zijn eerste centrale verwarming aan. Hij had dat eerste karwei dicht bij huis. Hij was uitverkoren om in de Openbare School aan





De Hoofdstraat Winsum nog in oude glorie, gezien in westelijke richting.



Heiwerkzaamheden tijdens de nieuwbouw in 1961.



Bouwke Visser voor de deur aan de Hoofdstraat (ca. 1960).

de Regnerus Praediniusstraat, thans de Openbare Bibliotheek, de centrale verwarming aan te leggen.

Het klantenbestand werd goed bijgehouden want er waren meer smeden in het dorp: Hoeksema in de Westerstraat, Kolhorn aan de Schouwerzijlsterweg, ingenieursbureau Holtkamp aan de Wierdaweg, en De Jonge in de Hoofdstraat. Maar in 1939 kon Kees Pol noteren: ik heb 64 boeren tot klant en 123 paarden op beslag!

Het bijhouden van de administratie was zeer belangrijk want er werd veel werk gedaan waarvoor slechts één keer per jaar of per halfjaar een nota werd uitgeschreven. Zo schreef Pol eind 1938 een nota uit voor "den heer D. Hofman, Schilligeham, Winsum" voor de volgende werkzaamheden:

Juli	21	Remblokje	f 0,20
	27	paard 4 nieuwe ijzers	f 2,40
Aug.	17	paard 4 ijzers verlegd	f 1,30
		nieuwe binnenband in jongensfiets	f 0,85
Sept.	9	kram in knuppel geklonken	f 0,25
	19	Stierstok hersteld	f 0,45
	22	kruiwagen hersteld	f 0,65
	27	't oud beslag aan juk gemaakt	f 0,35
Oct.	3	1 nieuwe hoep in karrewiel	f 2,25
		En 1 hoep van karrewiel verlegd	f 1,05
Dec.	27	1 losse ijzerzaag	f 0,16
		1 gesneden beitel	f 0,42
			f 10,43 *

Rekenmeesters zullen in deze nota een verschil van tien cent constateren, maar dat is de plakzegel van 10 cent die voorgedrukt op de nota's stond.

Na de moeilijke oorlogsjaren kwam in 1945 zoon Heero, geboren 1928, in het bedrijf. Heero specialiseerde zich onder meer op de rijwielafdeling. De rijwielen verhuisden later ook met Heero en zijn gezin naar het woonwinkelhuis aan de Oosterstraat 20, gebouwd door de vader van schrijver dezes.

Zoon Siepko, geboren 1936, kwam in 1953 in het bedrijf voor de boekhouding en vooral later voor de personeelsadministratie enz. en zoon Marten (1932) ging elektrotechniek studeren en kwam in 1959 het bedrijf versterken, zodat een installatieafdeling aan het bedrijf kon worden toegevoegd. Vader Kees Pol werkte toen met drie zoons in het bedrijf. Helaas kwam daarin verandering toen in 1968 zoon Heero kwam te overlijden.

Van metaalconstructies en uitvindingen

Vanaf 1950 werd de basis van het bedrijf verbreed. Begonnen werd met de fabricage van ijzerwerk voor de bouw, speciaal voor de plaatselijke later regionaal werkzame aannemers Knoop en Giezen. Dit mondde uit in een metaalconstructiebedrijf. De toename van de vraag naar centrale verwarming, ten gevolge van de ombouw van kolen naar oliestook en later de komst van het aardgas, deed het totale personeelsbestand oplopen tot ruim 30 man.

Pol was ook uitvinder. Zo ontwikkelde hij het "hooibroei - peilijzer", waarvan de productie steeg tot 500 exemplaren in een topjaar. Met zo'n apparaat kon de hooibroei worden gemeten,



Deze foto is in 1931 genomen bij de smederij op de hoek van de Hoofdstraat en de Molenstraat. De personen zijn v.l.n.r.: Hillie Hoving, Be Wendelaar, Andries van der Meulen, Kees Pol, Tiemen Kasper (timmerman) en Ard v.d. Schans.



De achterzijde van het oude pand, gezien vanuit de Molenstraat (ca. 1960).

zodat brand tengevolge van hooibroei kon worden voorkomen. Het apparaat bestond uit ijzeren stangen met schroefdraadverbinding, met voorin een maximaal - thermometer. Deze werden geleverd met of zonder foedraal.

Met het oog op toekomstige uitbreiding en nieuwbouw waren inmiddels de panden ten oosten van kadastrummer 119 aangekocht en waren vader en zoons Pol als firma in het bezit gekomen van de aangrenzende percelen tot en met de bocht in de Hoofdstraat. Deze bezitsuitbreiding kwam mede tot stand door grondruil met de gemeente en aankoop van belendende

percelen.

In 1961 werd met de nieuwbouw gestart. Er werd geheid en op de betonnen palen werd een woonwinkelpand gebouwd bestaande uit twee winkelruimten, één voor elektro en één voor rijwielen en kachels, met twee bovenwoningen en een constructiewerkplaats. Maar de ontwikkelingen gingen door. De beide winkels werden later samengevoegd tot een grote winkel; de rijwielen gingen uit het assortiment.

In 1985 volgt de afsplitsing van het constructiebedrijf tot Pol Metaal BV, bij Ringoven aan de Trekweg naar Onderdendam, terwijl de zaak aan de Hoofdstraat doorgaat onder de naam "Pol Techniek" als elektrowinkel en installatiebedrijf.

Kornelis Egbert Pol werkte tot zijn 85ste levensjaar en overleed in 1986 op 86-jarige leeftijd. Ook zijn vrouw, Bouwke Visser, overlijdt in datzelfde jaar op eveneens 86-jarige leeftijd.

In 1997 wordt Pol Metaal BV verkocht en gaat dus de metaalafdeling in andere handen over.

Ook het installatiebedrijf is inmiddels afgestoten.

In 2001 wordt de elektrowinkel van Pol Techniek overgenomen door een zoon van Marten Pol, namelijk Egbert Pol, die na herinrichting en modernisering de winkel voortzet onder de naam "Pol Euramco Electronics".

1. Uit de aanduiding "aan de straat" blijkt dat de Hoofdstraat toen nog naamloos was.

n Joh. Huitsing

De oudste rekeningen van de bezittingen van het Winsumer Jacobijnenconvent onder overheidsbeheer

1595 - 1631 deel 1.

In het maartnummer van ons Infobulletin van 2003 heb ik de oudste rekening van de bezittingen het Winsumer Jacobijnen- of Dominikanenklooster (1276-1584), die na de Reductie (1594) in handen kwamen van de Staten van Stad & Lande, uitgegeven.

In mijn uitvoerige inleiding heb ik uiteengezet dat wij, ten gevolge van het feit dat van het oude archief van het Jacobijnenconvent vrijwel niets bewaard is gebleven, voor onze kennis van het oorspronkelijke kloosterbezit (landerijen, heemsteden, renten e.d.) grotendeels aangewezen

zijn op de jaarlijkse rekeningen van de opeenvolgende rentmeesters van de provinciale overheid.

In deze en enkele volgende bijdragen wil ik proberen aan de hand van de jaarrekeningen voor de periode 1595-1631 de oorspronkelijke (totale?) omvang, aard en ligging van de Winsumse

kloosterbezittingen zo gedetailleerd mogelijk te reconstrueren. Tevens wil ik nagaan op welke wijze het bezit door de toenmalige rentmeesters werd beheerd en hoe het zich gedurende deze eerste ca. 36 jaren ontwikkelde.

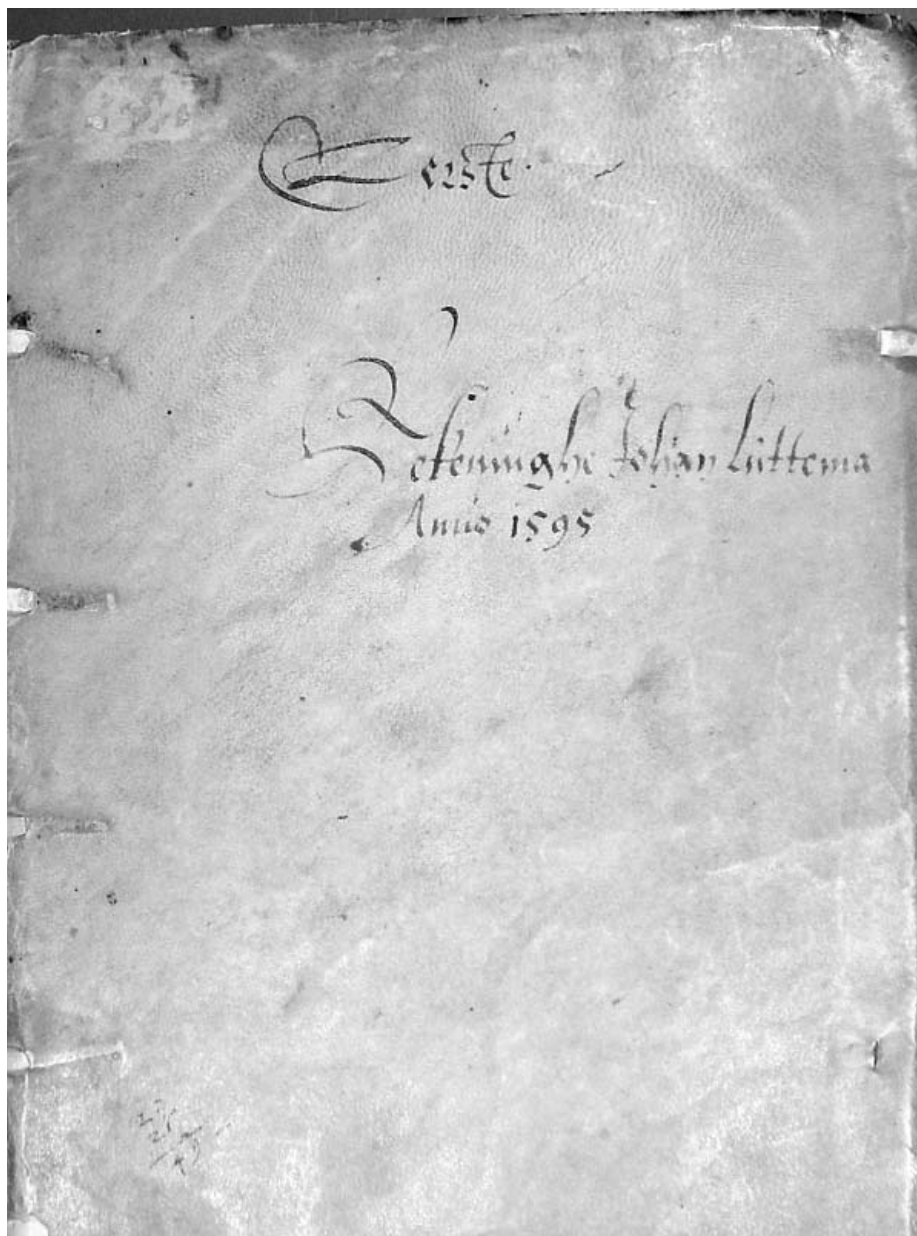
Wat bekend is

Voor wie zich aan de hand van bestaande literatuur een beeld wil vormen van de aard en omvang van de bezittingen van het voormalige Jacobijnenklooster te Winsum zijn er momenteel drie bijdragen voorhanden. De oudste publicatie, daterend uit 1957, is het hoofdstuk 'Kerk en klooster te Winsum', dat door dr. W.J. Formsma voor *Winsums Verleden* werd geschreven.² Formsma wijdt in dit hoofdstuk ca. een bladzijde aan een overzicht van het totale bezit en de afzonderlijke goederen, zoals deze, volgens zijn opgave, blijken uit de rekeningen van 1595 en 1616. Wat mij in Formsma's opgaven nogal bevreemdt is het feit dat diverse geldbedragen, oppervlaktematen en aantallen heemsteden nogal eens afwijken van hetgeen ik voor de genoemde jaren in de originele rekeningen aantrof.³ Voorts spreekt Formsma voor het jaar 1616, naast enkele heemsteden te Winsum en Obergum, nog over 14 heemsteden met een molenberg te Winsum, 'die misschien de plaats ingenomen (hebben) van het gesloopte klooster'. Ik kan deze, volgens zijn formulering, extra 14 heemsteden in de originele rekening van dat jaar niet terugvinden en tel voor Winsum slechts 6 heemsteden.

Ook in *Winsums Gedenboek 1982* leverde Formsma, naast zijn redacteurschap, een bijdrage aan het onderzoek van het Winsumse kloosterbezit, nl. in zijn hoofdstuk 'Winsum vóór 1850'.⁴ In de bijlage I van dit hoofdstuk, getiteld 'Lijst van inwoners van Winsum in 1811' heeft hij geprobeerd alle landerijen te Winsum, Obergum, Maarhuizen, Bellingeweer en Ranum, die voor de Reductie (1594) aan enig klooster, - en dus niet alleen aan het Winsumse Jacobijnenklooster! -, toebehoorden, te lokaliseren. In een vervolgbijdrage zal ik deze zeer interessante lijst, waarbij Formsma overigens geen verantwoording geeft, zeker nog eens ter sprake brengen.

De derde studie betreft uiteraard de Historische Atlas van de Provincie Groningen zoals deze in 1962 door B.W. Siemens werd gepubliceerd.⁵ In deze uitgave is o.a. de kaart van het grondbezit der voormalige kloosters in Groningen opgenomen en beschreven.⁶ Aan de beschrijving van de kaart is de 'Lijst van grondbezit der voormalige kloosters' toegevoegd.⁷ In deze lijst vinden wij ook de bezittingen opgesomd van het Jacobijnenklooster van Winsum, die daar overigens samen zijn genomen met die van het Jacobijnenklooster van Groningen.

Voor het opstellen van deze gecombineerde bezittingenlijst, waarin helaas niet is aangegeven welke van de 16 opgesomde bezittingen precies aan het Winsumse klooster behoorden,⁸ blijkt Siemens slechts gebruik te hebben gemaakt van archiefmateriaal van veel later datum, namelijk uit de jaren 1721 (rentmeester Andreas Spanheim) en 1755 (rentmeester Thomas van Seeratt).⁹ De door Siemens aangedragen gegevens



De perkamenten band van de 'Eerste Rekeningh' van rentmeester Johan Luttéma anno 1595 (RAG. Archief Staten van Stad en Lande, inv.nr. 2289. Foto J. Tersteeg).

zijn dan ook niet direct bruikbaar voor een zorgvuldige reconstructie van het Winsumse kloosterbezit, aangezien voor de door hem gebruikte bronnen geldt, dat zij resp. 126 en 160 jaren na 1595 werden opgesteld. Gedurende deze lange periode kunnen door allerlei transacties en verkopen al vele goederen zijn verdwenen.

Kortom, zowel voor de bijdrage van Formsma als die van Siemens geldt dat zij in hoge mate momentopnamen zijn, die ons weinig inzicht kunnen geven omtrent de exacte omvang, aard en ligging van het oorspronkelijke Winsumse kloosterbezit en de ontwikkeling daarvan.

Wij ontkomen er dus niet aan, indien we een gedetailleerd beeld willen ontwerpen, terug te keren naar het onderzoek van de rentmeesterrekeningen zelf, zoals die in het archief van de Staten van Stad en Lande op het Rijksarchief te Groningen bewaard worden.

Waarom de rekeningen van 1595 t/m 1631?

Wie op zoek gaat naar het oorspronkelijk bezit van een klooster

in Groningen zal zich in de meeste gevallen, ten gevolge van het veelal ontbreken van een min of meer uitgebreid kloosterarchief waarin oudere stukken aanwezig zijn, moeten 'behelpen' met materiaal uit het rijke archief van de Staten van Stad en Lande, die na de Reductie (1594) met grote zorgvuldigheid de aan zich getrokken kloostergoederen gingen beheren. Dit minutieuze financiële overheidsbeheer heeft daar zijn meest imposante neerslag gevonden in een, vrijwel ononderbroken reeks van dikke, vaak ook nog tweedelige jaarrekeningen, die tussen 1595 en 1797 (inv.nrs. 2310 t/m 2655) door opeenvolgende rentmeesters werden opgemaakt.¹⁰

Voordat men er zich toe zet om deze enorme berg papier, die maar liefst 355 inventarisnummers beslaat, te lijf te gaan, verdient het uiteraard aanbeveling om redenen van efficiency en de kortstondigheid van ons bestaan, na een eerste verkenning een weloverwogen plan van aanpak te formuleren, waarin men tracht aan te geven hoe men langs de meest effectieve, en dus vanzelf ook selectieve, weg een optimaal resultaat kan verkrijgen.

Mijn keuze om me in deze bijdrage te beperken tot de rentmeesterrekeningen voor de jaren 1595 t/m 1631 wordt door de hieronder beschreven drie overwegingen bepaald.

In de eerste plaats spreekt het voor zich dat men zich ten behoeve van een zo zorgvuldig mogelijke reconstructie van het oorspronkelijke kloosterbezit in principe richt op de oudst bewaarde stukken. In het algemeen mag men immers veronderstellen dat deze rekeningen de oorspronkelijke toestand van de bezittingen in de jaren vóór de definitieve opheffing van het klooster

(1584) nog het dichtst kunnen benaderen.

In het geval van het Winsumse klooster doet zich hierbij echter al meteen een aantal problemen voor. In mijn uitgave van de oudste rekening, die in 1595 werd opgemaakt, heb ik erop gewezen dat rentmeester Johan Luttéma op dat moment al niet meer de beschikking had over oudere, uit het archief van het klooster zelf afkomstige stukken, aan de hand waarvan hij de diverse inkomsten en uitgaven nauwkeurig had kunnen vaststellen en controleren. Luttéma schrijft (fol. 40r.) op de eerste bladzijde van zijn 'Eerste' rekening voor Winsum namelijk:

Daer van dezen Rentmeester gans geen Legger ofte Staet is geleverd, dan ten deele vanden Heren Berent Coenders ende andere personen upgeschreven ende befraeget heeft soe veele als tijde deser Rekeninghe heeft connen geschien, alzoehelinghe (=menige) heemsteeden woest leggende zyn.

Bij ontstentenis van een 'Legger of Staet' heeft Luttéma zich dus blijkens deze woorden moeten behelpen met enkele gegevens die door zijn collega-rentmeester Berend Coenders en

enkele andere personen verzameld waren door navraag te doen, zeer waarschijnlijk simpelweg bij mensen in en om Winsum. Het opstellen van de rekening en het innen van de verschuldigde betalingen van de gebruikers van de Winsumse kloostergoederen zullen Luttema, die zonder eigendomspapieren te werk moest gaan, dan ook niet gemakkelijk zijn gevallen.

Wij moeten hierbij ook de omstandigheid betrekken dat het klooster in ieder geval vanaf 1584, toen het door het provinciaal kapittel van de orde te Maastricht aan prior Arnoldus van Nijlen van het Groningse Jacobijnenklooster werd opgedragen, al enige jaren, en zeker al vanaf 1581 toen Winsum door het Spaanse Groningen werd verwoest, niet meer functioneerde. Bovendien beschikken we over berichten dat het klooster in de jaren hiervoor, eigenlijk al vanaf 1568, regelmatig verlaten was en in steeds deplorabeler toestand ging verkeren. Omdat het

Uit de hierna te bespreken Winsumse rekeningen zal ook blijken dat het na Luttema's eerste rekening nog zeker 10 jaar zal duren, namelijk tot 1605-1606, voordat de rentmeesters een min of meer stabiel gekregen van de omvang en aard van de dit beeld ook betrouwbaar en volledig mag te betwijfelen. Want evenals elders in stad en den 'kwaadwillende' gebruikers van, veelal in , en dus niet zo opvallende, kloostergoederen, te boek stonden en door anderen werden er de gelegenheid hebben aangegrepen om ikkleen hadden te verduisteren.

dat ik me hier concentreer op de rekeningen e maken met de wijze waarop de jaarlijkse gaven uit klooster-goederen vóór en ná dit jaar esters werden geadministreerd. In de hier eningen namelijk zijn de goederen per klooster 1631 echter wordt besloten 'voor de eerste maal respectieve Quartieren en Carspele', dus per stergoederen te administreren.¹² Dat impliceert

Overzicht 1. De rekeningen van de kloostergoederen van het Jacobijnenconvent te Winsum 1595-1631

<i>jaar rekening</i>	<i>naam rentmeester</i>	<i>statenarchief inventarisnr.</i>	<i>opschrift Rekening</i>	<i>totaal inkomsten gl-st-pl*</i>	<i>aantal rek.posten</i>
1. 1595	Johan Luttema	inv.nr. 2289	Eerste	244-10-2	18
2. 1596	Johann Luttema	inv.nr. 2290	Tweede	230-8-3	22
3. 1597	Berent Coenders	inv.nr. 2291		239-6-7	22
4. 1598	Albert Coenders	inv.nr. 2292		272-6-7	23
5. 1599	Johan Luttema	inv.nr. 2293		272-6-7	24
6. 1600	Jan Luttema	inv.nr. 2294		272-6-7	24
7. 1601	Jan Lutma	inv.nr. 2295		272-6-7	24
8. 1602	Johan Lutma	inv.nr. 2296		303-3-1	25
9. 1603	Johan Lutma	inv.nr. 2297		303-3-1	25
10. 1604/05	Johan Lutma	inv.nr. 2298		715-6-2	37
11. 1606	Johan Huysman	inv.nr. 2310		326-16-7	35
12. 1607	Johan Huijsman	inv.nr. 2311		328-6-7	34
13. 1608	Johannes Huysman	inv.nr. 2312		529-10-1	27
14. 1609	Johan Huysman	inv.nr. 2313		527-10-1	28
15. 1610	Johan Huysman	inv.nr. 2314		374-14-2	27
16. 1611	Johan Huysman	inv.nr. 2315		417-9-2	25
17. 1612	DEZE REKENING ONTBREEKT				
18. 1613	Johan Huysman	inv.nr. 2316		386-11-6	25
19. 1614	Johan Huysman	inv.nr. 2317		653-18-1	25
20. 1615	Johan Huisman	inv.nr. 2318		653-18-1	25
21. 1616	Johan Huysman	inv.nr. 2319		464-13-6	25
22. 1617	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2320	Eerste	573-18-6	25
23. 1618	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2321	-	486-18-6	26
24. 1619	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2322	Derde	486-18-6	26
25. 1620	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2323	Veerde	865-7-4	26
26. 1621	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2324	Vijffte	834-12-4	26
27. 1622	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2325	Seste	493-13-6	26
28. 1623	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2327 (2)**	Soevende	580-13-6	26
29. 1624	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2329 (2)	Achte	580-13-6	26
30. 1625	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2331 (2)	Negende	478-13-6	26 (16)
31. 1626	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2333 (2)	Tijnde	612-7-7 ¹ / ₃	16 (9)
32. 1627	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2335 (2)	Elfte	702-7-7 ¹ / ₃	9
33. 1628	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2337 (2)	Twalfste	655-17-7 ¹ / ₃	9
34. 1629	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2339 (2)	Dartynde	506-3-6	9
35. 1630	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2340 (1)**	Viertiende	526-18-6	9
36. 1631	Gerlacus Verrucius	inv.nr. 2342 (1)	Vijftiende	506-3-6	9

* gl=carolusgulden - st=stuivers - pl=plakken.

** (2), (1) = resp. 2^e of 1^e foliant van de jaarrekening. Van de jaren 1623-1780 bestaat elke rekening uit 2 delen. Vanaf 1630 bevat het 2^e deel slechts de uitgaven.

■ jaren van 'inhuring'.

dat het vanaf 1632 dus niet meer mogelijk is uit de rekeningen op te maken van welk klooster de provinciale landerijen in een bepaald kerkspel afkomstig zijn.

Omdat er in de kerspels Winsum, Obergum, Ranum, Bellingeweer en Maarhuizen, zoals overigens in vele andere Groningse kerkdorpen, goederen van vele andere kloosters aanwezig waren, - te Winsum o.a. van Aduard, St. Annen, Wijkwerd, Warffum en Essen -, concentreren wij ons om redenen van de methodiek van onderzoek éérst op de

rekeningen tot 1632, in de hoop dat deze oudste rekeningen ons in staat stellen een zo volledig en duidelijk mogelijk beeld te leveren van het voormalige bezit van het Catharinaklooster.

De derde reden tenslotte om het overheidsbeheer gedurende de eerste 36 jaar zorgvuldig te onderzoeken heeft te maken met allerlei, soms moeilijk traceerbare, verkopen van, in omvang meestal gering kloostergoed. Naast het feit namelijk dat het de eerste rentmeesters blijkbaar nogal veel moeite heeft gekost om met name van de kleinere bezittingen van het Winsumse

Overzicht 2. Opgave en specificatie van kloostergoed Jacobijnenconvent Winsum 1595-1631

Jaar	aantal rek.posten	land in gr. en juk.	heemsteden Winsum	heemsteden Obergum	tuinen	molenberg
1595	18	194	2	3	1	-
1596	22	189	8½	6	1	-
1597	22	218	9½	5	1	-
1598	23	221	5½	7	1	-
1599	24	222	7½	7	1	-
1600	24	222	7½	7	1	-
1601	24	220	7½	7	1	-
1602	25	220	8½	7	1	-
1603	25	219	8½	7	1	-
1604/1605	37	222	17	11	1	1
1606	35	221	17	9	1	1
1607	34	221	16	9	1	1
1608	27	221	11	6	1	1
1609	28	220½	10	7	1	1
1610	27	222	7	7	1	1
1611	25	221	5	7	1	1
1612	REKENING	ONTBREEKT				
1613	25	221	6	7	1	1
1614	25	221	6	7	1	1
1615	25	221	6	7	1	1
1616	25	221	6	7	1	1
1617	25	221	6	7	1	1
1618	26	221	6	7	1	1
1619	26	221	6	7	1	1
1620	26	221	6	7	1	1
1621	26	221	6	7	1	1
1622	26	221	6	7	1	1
1623	26	221	6	7	1	1
1624	26	221	6	7	1	1
1625	16	221	1	1	1	1
1626	9	201	1	1	-	1
1627	9	207	1	1	-	1
1628	9	207	1	1	-	1
1629	9	207	1	1	-	1
1630	9	207	1	1	-	1
1631	9	207	1	1	-	1

klooster een goede inventarisatie te maken, blijkt uit diverse rekeningen en andere archiefstukken van het Statenarchief, dat er al vrij snel na de Reductie diverse verkopen van vooral kleinere eigendommen moeten hebben plaats gevonden.

Hoewel de Staten aanvankelijk, en zeker tijdens de jaren dat er nog kloosterlingen in leven waren, huiverig waren tot verkoop van kloosterlanden en andere kloosterbezittingen over te gaan, werden toch al vrij snel de veelal verwoeste of sterk verwaarloosde kloostergebouwen zelf, de direct daaraan verbonden zgn. corpuslanden en losse voorwerpen te gelde gemaakt.¹³

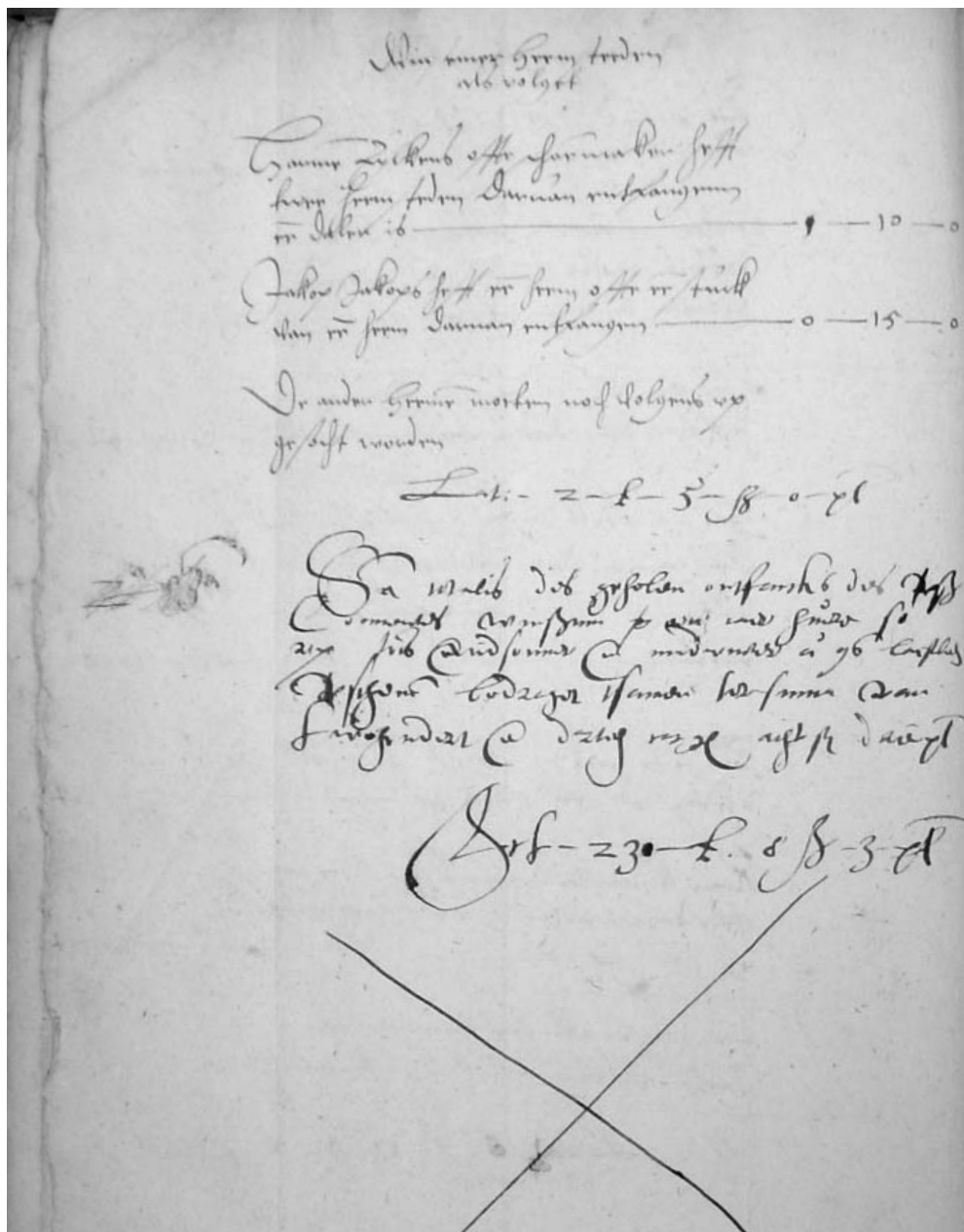
Pas in de tweede helft van de 18^e eeuw zou men overgaan tot de grote 'uitverkoop' van provinciële landen. In de jaren tussen 1764 en 1774 vonden namelijk 11 verkopen plaats van in totaal ca. 870 provincieplaatsen (totale opbrengst 3.476.000 gulden). Maar ook reeds eerder treft men in de stukken grotere of kleinere verkopen aan. Zo werden in 1650 523 grazen

land in de provincie verkocht, naast land in Oost-Friesland en Drenthe. In 1656 kwam een groot aantal zijl-, dijk- en redgerrechten, o.a. ook in Winsum en omgeving, in de verkoop en tussen 1617 en 1627 wist de stad door aankoop zich meester te maken van meer dan 7000 grazen provincie-veenlanden, de latere veenkoloniën.¹⁴

Uit de hier onderzochte rekeningen voor Winsum, namelijk die van 1607, 1610, 1611, 1625 en 1626, en uit enkele andere stukken in het archief van de Staten m.b.t. verkopen van kloostergoed zal blijken dat er voor 1632 al een flink aantal heemsteden en kleinere percelen land uit het oorspronkelijke kloosterbezit verkocht is.¹⁵

Algemeen overzicht van de 'Winsumse' rekeningen tot 1632

In de bijgaande overzichten: Overzicht 1: De rekeningen van de kloostergoederen te Winsum 1595-1631 en Overzicht 2: Opgave en specificatie van kloostergoed Jacobijnen Winsum



Laatste bladzijde van de Winsumse inkomsten in de tweede rekening van rentmeester Johan Luttema anno 1596 (RAG. Archief Staten van Stad en Lande, inv.nr. 2290. Foto J. Tersteeg).

1595-1631, heb ik vooreerst enkele meer algemene bijzonderheden uit de hier onderzochte rekeningen in beeld gebracht, die ik hieronder in opeenvolgende rubrieken wil bespreken.

De rekeningen

Voor de gehele periode van 36 jaar, van 1595 tot 1631, zijn in het Staten-archief te Groningen nog 35 complete rekeningen bewaard. In deze volumineuze banden, waarin de inkomsten en uitgaven uit de oorspronkelijke bezittingen van een, aanvankelijk groeiend aantal Groningse kloosters zorgvuldig staan afgeschreven, beslaan de gegevens van het Jacobijnenconvent van Winsum jaarlijks meestal zo'n 3 tot 6 foliobladen (6-12 bladzijden).

Om niet meer te achterhalen redenen ontbreekt uit deze reeks alleen de rekening voor het jaar 1612. Waarschijnlijk is de band simpelweg ooit 'ns zoekgeraakt.

Met uitzondering van de rekening voor 1604-1605, waarin de inkomsten en uitgaven van de aangegeven twee opeenvolgende jaren zijn ingeboekt, administreren de overige 34 rekeningen altijd slechts één boekjaar. De oorzaak van het feit dat 1604-1605 een dubbelrekening is, moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan het feit dat de gezondheidstoestand van rentmeester Johan Lutma, die op 30 maart 1606 overleed, gedurende de jaren 1604 en 1605 te wensen heeft overgelaten.¹⁶ Vanaf het jaar 1623 t/m 1631 zijn de jaarrekeningen zo omvangrijk dat een enkele band niet meer volstaat. Deze laatste 9 jaar bestaan de rekeningen dus uit twee delen. In 1630 en 1631 tenslotte bevat band 1 alleen de inkomsten en band 2 de uitgaven.

Alle banden zijn geschreven in een redelijk tot goed leesbaar humanisten-schrift.

De rentmeesters

Zoals ik in mijn bijdrage over de oudste rekening al beschreef stelde men aanvankelijk 4 rentmeesters aan, 2 door de stad en 2 door de Ommelanden te benoemen. Deze waren: Berend Coenders, Johan Huisman, Eppo Baukes en Johan Lutma.¹⁷ Van de eerste twee kloosterrekeningen, 1595 en 1596, waarin Winsum voorkomt, is Johan Lutma/Luttema de opsteller. Deze rekeningen dragen op de perkamenten band resp. het opschrift 'Eerste Rekeninghe' en 'Tweede Rekenynghe', en geven naast de enkele folio's voor Winsum ook de,

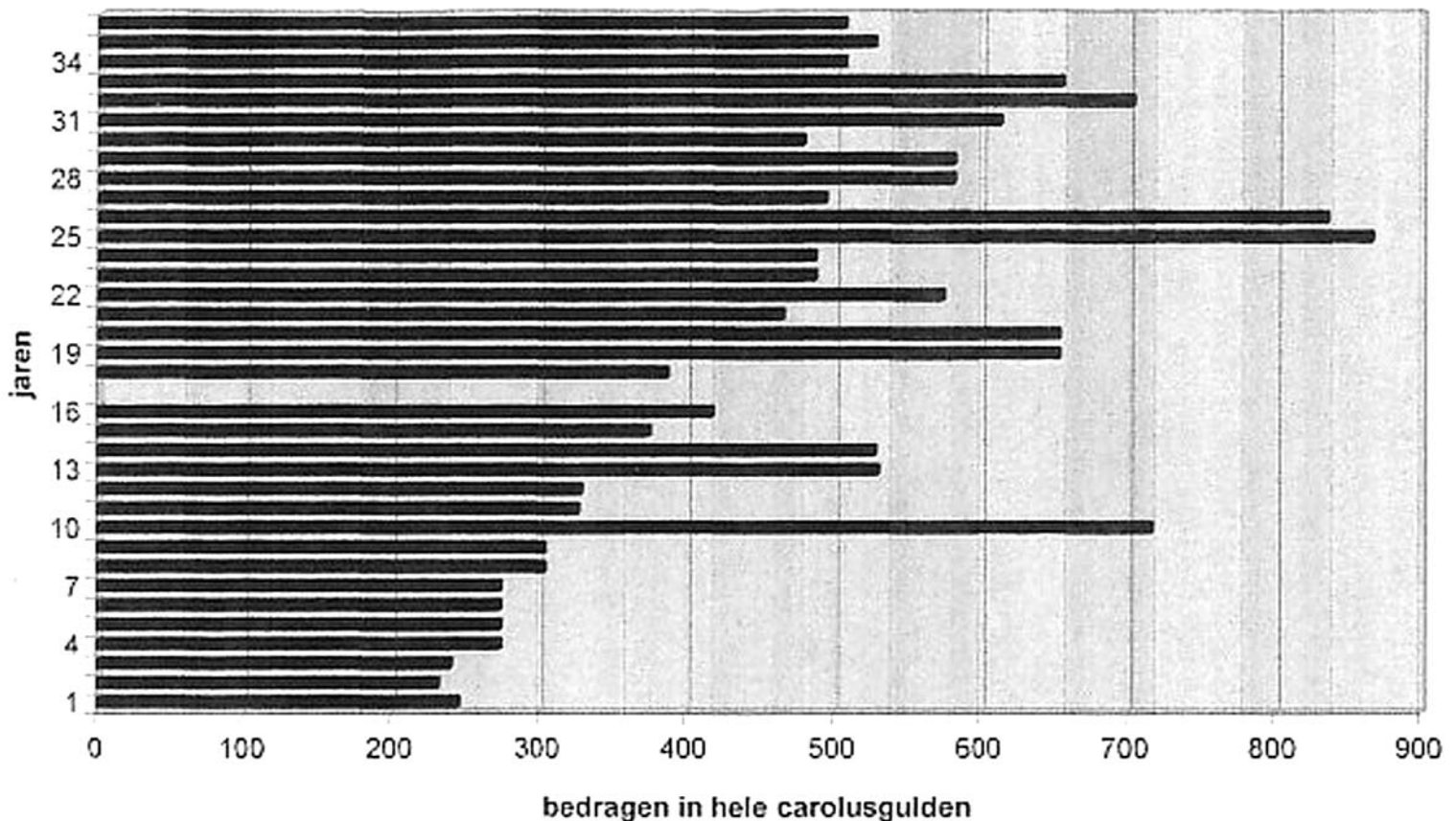
vaak veel omvangrijkere inkomsten en uitgaven van de kloostergoederen van Aduard, Trimunt, Kuzemer en Selwerd.

Uit dezelfde beginjaren zijn ook rekeningen van Johan Huisman van de kloosters Rottum, Thesinge, Oldenkloosters in de Marne, Feldwerd, Nijenklooster en Sint Annen bewaard.

De rekeningen van Berend Coenders voor het Olde Convent, het Jacobijnen- en Minderbroederkloosters in de stad, en van rentmeester Eppo Bau(c)ke(n)s voor Essen, Wittewierum, Termunten, Heiligerlee, Schildwolde en Scharmer gingen verloren.

Bij resolutie van 24 februari 1597 besloten de Staten dat er in het vervolg slechts 2 rentmeesters zouden zijn. De stad benoemde Berend Coenders, de Ommelanden Johan Huysman. De kloosters in stad en lande werden tussen beiden verdeeld. Berend Coenders zou, zoals we zien in de rekening van 1597, onder andere Winsum onder zijn hoede nemen. In een Statenresolutie van 15 november 1598 worden Johan Luttema

INKOMSTEN 1595 t/m 1631



en 'zijn opvolger', Berend Coenders, ook als zodanig genoemd.

Berend Coenders moet eind 1598, begin 1599 zijn overleden en werd aanvankelijk 'opgevolgd' door zijn zoon Albert Coenders, blijkens de rekening van 1598. Blijkbaar zijn Gedeputeerden niet erg tevreden geweest over zoon Coenders, want in het voorjaar van 1599 komt zijn functioneren tweemaal ter sprake. Op 28 april wordt Albert aangezegd dat hij zich van het innen van landhuur en anderszins dient te onthouden en dat hij de rekeningen en andere stukken daartoe dienende in goede bewaring moet houden. Nog geen maand later, op 22 mei 1599, wordt er door een zekere Hermannus Drewes een klacht ingediend bij het college over een onheuse bejegening, hem door Albert Coenders aangedaan. Gedeputeerden besluiten onder andere dat Coenders 'alle mandaten op de meierslieden verkregen' aan rentmeester Lutma zal overleveren.

Het is dan ook weer Johan Lutma die als rentmeester optreedt in de rekening van 1599 tot en met de dubbelrekening van 1604/05.

Na Lutma's overlijden volgt Johan Huysman, die vanaf dat jaar overigens nog de enige 'rentmeester der Provincie vaste goederen' is. Van 1617 t/m 1630 bekleedt Gerlacus Verrucius/Verrutius deze functie tot zijn dood in 1630/31.

De laatste hier onderzochte rekening van 1631 wordt mede afgesloten door Verrucius' 'weduwe ende erffgenamen'.

Zoals dat het geval is bij de eerste twee rekeningen van Lutma, dragen, met uitzondering van de wel meegetelde tweede rekening (1618), alle rekeningen van Verrucius een opschrift op de band, van 'Eerste' (1617) t/m 'Vijftynde' (1631).

Verrucius zal nog door de volgende rentmeesters, van wie de

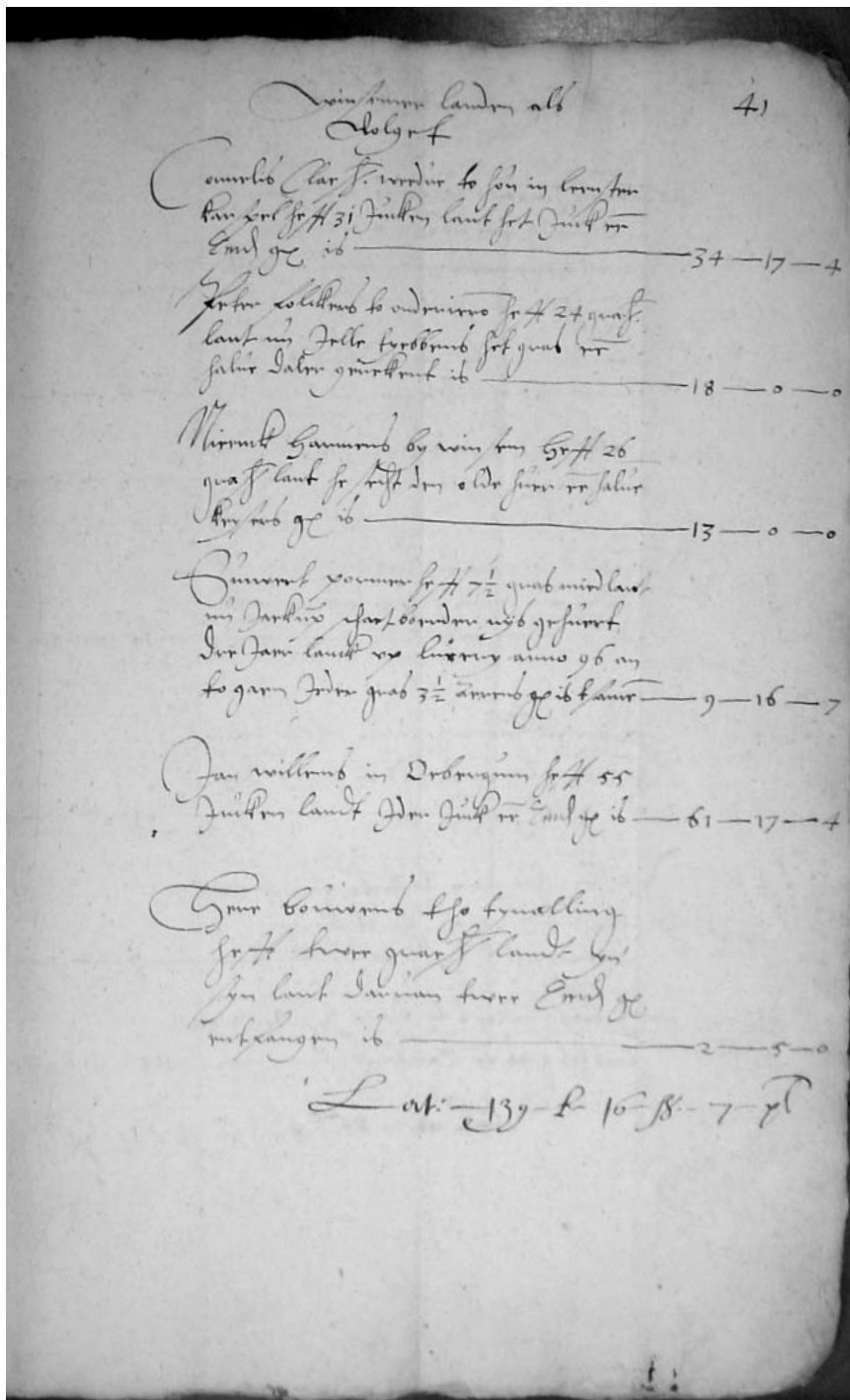
rekeningen hier verder niet ter sprake komen, worden opgevolgd: Julius Verrutius (1631-1648), Hendrik Smidt (1648-1666), Gerhard Hindrick ten Berge (1666-1683), Andreas Spanheim (1683-1720), Thomas van Seeratt (1721-1736), Willem Laman (1736-1738) en Wicher Wichers (1738-1798).¹⁸

De rekeningposten

Verreweg het meest van belang voor het doel van deze bijdrage zijn uiteraard de totaal-inkomsten en het aantal, al dan niet betalende, rekeningposten per jaarrekening (zie Overzicht 1 en 2).

Om met deze laatste te beginnen: de rekeningen van 1595 tot 1603 vertonen een geleidelijke stijging van het aantal posten, nl. van 18 naar 25. Zo op het eerste gezicht bewijst deze geleidelijke toename dat de opeenvolgende rentmeesters langzaam maar zeker steeds beter geïnformeerd zijn geraakt over de exacte omvang en de te betalen bedragen van de Winsumse kloosterbezittingen. Bevat Lutma's eerste rekening (1595) 18 inkomstenposten, in zijn tweede (1596) voegt hij er 5 nieuwe aan toe, terwijl hij een post uit zijn eerste rekening vergeet. Alle toegevoegde posten hebben betrekking op heemsteden, waaronder er één onzeker, niet betalend en 'nu weeder verlaeten' is. Onderaan zijn tweede rekening voegt Lutma de volgende opmerking toe: 'De ander heemen moeten noch volgens up gesocht worden'.

In de rekening van 1597 van Berend Coenders verandert er weinig. De door Lutma in '96 vergeten post wordt weer opgenomen, terwijl de onzekere, niet betalende heemstede wordt afgevoerd. Ook Coenders sluit zijn rekening af met de opmerking: 'Watt meher voer heemsteden aldaer moeten



Eerste foliozijde van de inkomsten van de Winsumse kloostergoederen in de tweede rekening van Johan Luttema anno 1596 (RAG. Archief Staten van Stad en Lande, inv.nr. 2290. Foto J. Tersteeg).

upgesocht'.

Zoon Albert Coenders vergeet in 1598 wederom een post uit de rekening van zijn vader op te nemen, maar weet wel één, tot dan toe onbekende heemstede in Obergum toe te voegen.

En zo gaat het deze eerste jaren langzaam voort. Johan Lutma slaagt erin om in 1599 nog een 'questioes' (=nader te bevragen) heem met huissstede dat 'woest' is en niets opbrengt, en in 1602 een 'plaetse' aan te dragen.

Verreweg de grootste uitbreiding van rekeningposten treffen we aan in de laatste dubbelrekening van Lutma van 1604-05. Daarin worden maar liefst in een klap 13 nieuwe posten opgenomen, te weten 13 heemsteden, waaronder er één 'in questie' is en een molenberg te Winsum. Een oudere post blijkt weer verdwenen.

Ten opzichte van Lutma's eerste rekening van 1595 (totaal 194 grazen en 5 heemsteden) blijken er 11 jaar later, in 1604-05 (totaal 222 grazen en 28 heemsteden) in totaal 28 grazen/jukken land en 23 heemsteden aan het kloosterbezit toegevoegd.

In alle volgende jaren tot 1631 zal het nog maar één maal voorkomen dat een rentmeester er nog in slaagt 'nieuw' kloostergoed boven water te krijgen. In 1613 weet Johan Huysman namelijk nog één heemstede te Winsum aan te wijzen.

In zijn, uit alle hier onderzochte rekeningen opgegeven, grootste omvang omvatte de bezittingen van het Jacobijnenconvent te Winsum dus in totaal 222 grazen / jukken land, 29 heemsteden, 1 hof of tuin (de zgn. Monnike hoff te Winsum) en 1 molenberg te Winsum.

In de jaren na 1604-05 zal het door de overheid beheerde kloostergoed geleidelijk slinken ten gevolge van opeenvolgende, grotere of kleinere verkopen. De eerste verkoping, waarvan de opgave in de rekeningen zichtbaar is, dateert van 1607. In totaal worden in deze rekening na het gegeven totaal van inkomsten 9 verkoopposten vermeld, die betrekking hebben op ca. 6 à 7 heemsteden, die in de hierna volgende rekeningen ook niet meer worden aangetroffen. Losse verkopen, van 1 en 2 heemsteden, worden vermeld in de rekening van respectievelijk 1610 en 1611.

Vanaf dit laatste jaar tot 1625, dus zo'n 15 jaar lang, blijft het aantal rekeningposten vrijwel constant tot aan een tweetal vrij omvangrijke verkopen in 1625 en 1626. Hierna, tot en met 1631, resteren nog slechts 9 inkomstenposten in de opeenvolgende rekeningen voor in totaal 207 grazen /

jukken land, 2 heemsteden en 1 molenberg.

Het moge uit deze globale schets van toe- en afname van rekeningposten tot 1632 duidelijk zijn dat de verkoop van goederen van het Winsumse kloosterbezit door de Staten een weloverwogen strategie te zien geeft: de grotere en meest lucratieve bezittingen, te weten boerderijplaatsen met flinke aantallen grazen of jukken land, worden aangehouden, terwijl op gezette tijden de kleinere bezittingen, te weten heemsteden en stukken land van enkele grazen worden afgestoten.

Interessant is wel vast te stellen dat de grotere goederen eigenlijk al meteen, in 1595 redelijk goed bekend zijn. Het opsporen van alle, nog traceerbare kleinere bezittingen duurt dan nog zo'n 10 jaar, terwijl de eerste verkopen van juist dit sprokkelgoed vrijwel direct daarna een aanvang nemen.

De inkomstentotalen

Hoewel de totaalbedragen van de inkomsten in de opeenvolgende jaarrekeningen van de rentmeesters ten gevolge van allerlei incidentele factoren soms nogal fluctueren, blijken uit de bijgaande grafiek toch enkele tendensen in de ontwikkeling van de geldelijke opbrengsten waarneembaar.

Zo stellen wij in de eerste plaats vast dat er over de gehele periode van 36 boekjaren (34 rekeningen, waaronder een dubbelrekening voor 1604-1605) in grote lijn sprake is van een geleidelijke stijging van de inkomstentotalen. Ondanks het feit dat het aantal inkomstenposten, met name na de verkopen van 1625 en 1626 drastisch daalt (van 26 naar 9) zijn de inkomsten in Verrucius' laatste rekening van 1631 toch ruim tweemaal zo hoog als in Lutma's eerste rekeningen. Blijkbaar hebben de verkopen in 1625/26 van heemsteden en kleinere percelen land nauwelijks invloed op de inkomstentotalen. De meest lucratieve kern van het Winsumse kloosterbezit vormen dus blijkbaar de ca. 200 grazen land, die zowel reeds in de rekening van 1595, als ook nog in die van 1631 aanwezig zijn. De geleidelijke stijging van inkomsten over 36 jaar zullen wij dan ook grotendeels mogen toeschrijven aan de geldontwaarding, die dan meer dan 100% zou hebben bedragen. Vervolgens stellen wij aan de hand van de grafiek vast dat met wisselende tussenpozen een aantal, meestal 2 opeenvolgende jaren exact hetzelfde totaal aan inkomsten te zien geeft, vgl. 1602-03, 1614-15, 1618-19, 1623-24 en 1629-1631, waarbij dan 1 jaar is overgeslagen. Eén maal is er zelfs sprake van een periode van 4 opeenvolgende jaren waarin de jaarinkomsten identiek zijn, namelijk 1598 t/m 1601.

Men kan verwachten dat in deze jaren het bestand aan bezittingen ook precies gelijk zal zijn gebleven. In de meeste gevallen is dat ook het geval, zeker als men kijkt naar het aantal grazen land. De heemsteden deden veelal slechts enkele carolusgulden.

Tijdens de eerste twee stabiele perioden, 1598 t/m 1601 en, aansluitend, 1602-03 schrijven de rentmeesters Lutma en Coenders weliswaar 1 of 2 grazen meer of minder, maar dit heeft verder geen gevolgen voor de opgegeven bedragen bij de betreffende inkomstenposten.

De grafiek vertoont nog een derde, opmerkelijke tendens. Zien wij namelijk even af van de voorspelbare piek voor de inkomsten van het dubbeljaar 1604/1605, dan heeft de figuur duidelijk vier toppen, namelijk voor de jaarparen 1608/1609, 1614/1615, 1620/1621 en voor het jaartrio 1626/1627/1628. Opvallend genoeg vertonen deze toppen een periodiek karakter, dat wil zeggen; zij treden op met intervallen van 6 jaar en duren twee, en eenmaal 3 jaar lang, om daarna weer vrij schielijk terug te vallen naar een meer gemiddeld, en meestal iets hoger niveau van inkomsten.

Welnu, de eerste jaren van deze 2- of 3-jarige toppen van de inkomsten, 1608-1614-1620-1626, markeren de periodieke, zesjaarlijkse zgn. 'inhuringen' of verpachtingen door de 'meiers' (= gebruikers) van de grootste, altijd 'beklemde' percelen van het Winsumse kloostergoed.¹⁹ Deze inhuringen vingen in genoemde jaren voor het Winsumse kloostergoed altijd administratief aan op Sint Gregoriusdag (3 september).

Bij de inhuring of verlenging van de pacht voor 6 jaar betaalden de meiers aan de eigenaar, in dit geval de provincie, altijd een zgn. 'geschenk', zoals zij dat ook moesten doen in geval van vererving of huwelijk. De hoogte van dit geschenk kon,

afhankelijk van de conjectuur of de behoefte aan geld van de overheid, variëren. Niet zelden werden de geschenken gebruikt om een verkapte huurverhoging door te voeren, aangezien de jaarhuren zelf van de beklemde landen over het algemeen vrij vast bleven en slechts incidenteel wat verhoogd werden.

Bij de inhuringen op Gregorius in 1608 en 1614 werden de Winsumse meiers verplicht als geschenk 1 jaar extra huur te betalen, gespreid over twee jaren. Het eerste halve jaar huur betaalden zij in 1608, resp. 1614, het tweede halve jaar in 1609, resp. 1615.

In 1620 werd het geschenk door de provincie zelfs verhoogd tot 2 jaar extra huur, eveneens in twee jaar te voldoen. In 1626 bedroeg het geschenk 1½ jaar huur, nu te betalen in 3 termijnen, namelijk op de 'Meidachen' (1 mei) van 1626, 1627 en 1628.

Bij de overige fluctuaties die de totaalinkomsten van de rentmeesterrekeningen te zien geven spelen uiteraard allerlei, meer incidentele factoren een rol, die ik hier omwille van de overzichtelijkheid niet zal bespreken. In de vervolgbijdrage over de afzonderlijke goederen en hun lokalisering zullen deze ongetwijfeld aan de orde komen.

Volgende bijdrage

Na de behandeling van de meer algemene eigenaardigheden van de Winsumse kloosterrekeningen uit het Statenarchief in deze bijdrage, zal ik in de volgende nader ingaan op de afzonderlijke bezittingen en hun lokalisering, alsmede op de wel erg magere uitgaven die Gedeputeerden aan de Winsumers zelf vergunden.

1. Vgl. Jacques Tersteeg, 'De oudste rekening (1595) van de bezittingen van het Winsumer Jacobijnenconvent onder overheidsbeheer'. In: *Infobulletin Winshem*, jrg. 8, nr. 1 (maart 2003), p. 2-7.
2. Vgl. *Winsums Verleden*, p. 125-150, m.n. p. 142-143.
3. Zo geeft Formsma voor 1595 een totale omvang van 218 grazen land, terwijl ik in de rekening slechts 194 grazen tel. Bij het lijstje van afzonderlijk goederen geeft Formsma o.a.: 7½ gras meedland = 8 gr., 3½ gras de Hoorn bij Ranum = 4½ gr., 5½ gras te ranum = 8 gr., 43½ grazen te Adorp = 44½ gr., 6 heemsteden te Obergum = 3. Voor het jaar 1616: 3 heemsteden te Winsum = 6 en 5 heemsteden te Obergum = 7, terwijl de totale opbrengst voor dat jaar niet 326 car.gl. 16 st. en 7 pl. bedraagt, maar 464 car.gl. 13 st. en 6 pl.
4. Zie aldaar p. 31-102, en met name p. 50 en p. 74-96.
5. Vgl. B.W. Siemens, *Toelichting behorende bij de Historische Atlas van de Provincie Groningen*. [Groningen] 1962 met kaarten.
6. B.W. Siemens, *a.w.*, p. 86-91.
7. B.W. Siemens, *a.w.*, p. 92-203. Voor de Jacobijnen van Groningen en Winsum zie p. 143-146.
8. De Winsumse goederen in deze lijst zijn de nrs. 1, 8, 10, 11, 12, 13, ten dele 15, en 16. De overige 8 nummers behoorden

aan het Jacobijnenconvent te Groningen.

9. Hoewel Siemens in zijn inleiding bij de kloosterkaart (p. 87) suggereert dat hij ook het oudste rekeningenmateriaal heeft verwerkt, blijkt hier feitelijk niets van.
10. Over de jaren 1623-1780 bestaan de jaarrekeningen uit 2 delen. Vanaf 1630 bevat deel 1 de inkomsten en deel 2 de uitgaven. Na 1780, toen het merendeel van de kloostergoederen was verkocht, was 1 deel per jaar weer toereikend. Vgl. C. Tromp, *Groninger Kloosters*. Assen – Maastricht 1989, p. 98.
11. Zie o.a. F.J. Bakker, *Bedelorden en begijnen in de stad Groningen tot 1594*. Assen / Maastricht 1988, p. 53 en 60.
12. Vgl. RAG, Archief Staten, inv.no. 2658. In inleiding van het ‘Groot Staadt Boek van alle deser Provinciëlanden’ door rentmeester Andreas Spanheim. Zie ook C. Tromp, *a.w.*, p. 98.
13. Zie voor losse voorwerpen o.a. RAG, Archief Staten, inv.nr. 111.
14. Vgl. M. Schroor, *De Atlas der Provincieën van Groningen*. Groningen 1996, p. 14.
15. Zie o.a. RAG, Archief Staten, inv. nr. 730b en 729.
16. Vgl. C. Tromp, *a.w.*, p. 97.
17. Zie W.J. Formsma, *Inventaris van de Archieven der Staten van Stad en Lande (1594-1798)*, ‘s-Gravenhage 1958, p. 13 en Jacques Tersteeg, ‘De oudste rekening...etc.’, p. 5.
18. Vgl. W.J. Formsma, *Inventaris van de Archieven...*, p. 13.
19. Het zgn. bekleemrecht is een zakelijk recht dat de gerechtigde (zogenoeten ‘meier’) de bevoegdheid geeft eens anders grond te houden, gebruiken en de vruchten daarvan te genieten onder de verplichting aan de eigenaar een vaste jaarlijkse huur te betalen, en bovendien een bepaalde geldsom, het zgn. ‘geschenk’ (vaak een of meer jaren huur), te voldoen bij verlenging van de huur (meestal met 6 jaar), overdracht, vererving en huwelijk van de meier. Zie o.a. Meindert Schroor, *De Atlas der Provincieën...*, p. 15 e.v.

n Jacques Tersteeg

Nieuw verschenen boeken

Titel: *Groninger scheepvaart en scheepsbouw vanaf 1600*
Auteur: Drs. Freek Post
Uitgever: Profiel bv te Bedum
ISBN: 90 5294 155 6
Prijs: _28,50 (gebonden, ca. 220 blz. geïllustreerd met kleurenfoto's, derde herziene druk.)
Bijzonderheden: Diverse facetten van de scheepvaart en scheepsbouw worden beschreven, met de stad Groningen als middeleeuws centrum van handel en scheepvaart. Vierentwintig kaderteksten lopen als een rode draad door het boek.

Titel: *Aan 't Waark (Over oude ambachten en verdwenen beroepen)*.
Auteurs: Edward Houting en Herman Sandman
Uitgever: Reco Groningen
Prijs: _13,50 (124 blz. geïllustreerd)
Bijzonderheden: Het boek is gewijd aan recent verdwenen beroepen en vooral aan de mensen die deze uitoefenden. Er werden 25 werkers van toen, van baggelaar tot tinverlakker, geïnterviewd. Zo kwam een “verhalenboek” over vroeger tot stand.

Titel: *Grafbloempjes, kerkhoven en begraafplaatsen in de gemeente Groningen*
Auteur: Edward Houting
Uitgever: Noordhoek Groningen
ISBN: 90 330 1251 0
Prijs: _12,- (96 blz. geïllustreerd)
Bijzonderheden: Het boekje geeft een overzicht en een beschrijving van alle begraafplaatsen in de gemeente Groningen, inclusief de buitendorpen.

Titel: *Een lang slepend Gronings-Drents conflict*
Auteur: Dr. H.G. Hurenkamp
Uitgever: Profiel Bedum
ISBN: 90 367 1894 5
Prijs: _36,50 (368 blz. gebonden, geïllustreerd)
Bijzonderheden: Het boek beschrijft het liquidatieproces van de stadsbezittingen en –rechten van de gemeente Groningen. Dissertatie.

Titel: *Het album van Nardus de Vries en Agnes Bruins*
Auteurs: Hanneke van der Burg en Jan Regtien
Uitgever: Uitgeverij Profiel Bedum
ISBN: 90 52943052
Prijs: _ 8,50
Verkrijgbaar bij: Bruna in Winsum
Bijzonderheden: Beschrijving van het leven van Nardus de Vries en Agnes Bruins, twee mensen met een zeer verschillende achtergrond; een joodse man en een predikantsdochter. Ze deelden politieke hartstocht en vochten onder andere voor gelijkberechtiging van de vrouw.

De joodse familie Goldsmith

Als Winsumers praten over de vroegere joodse inwoners wordt ook de naam van de familie Goldsmith genoemd. Dan bedoelen ze het gezin van Izaäk Goldsmith. Izaäk, geboren 3 oktober 1838, is tachtig jaar geworden en op 19 november 1918 in Winsum overleden. Zijn stoffelijk overschot ligt begraven op de Joodse begraafplaats aan de Munsterweg



Amalia Mozes-Goldsmith met links haar dochter Saar. De foto is van ongeveer 1930. Op de andere foto, omstreeks 1940, Saar met haar zoontje Mendel. Saar trouwde in Groningen, met Izaäk Kropveld en kreeg een zoontje Mendel op 30 september 1941 en een zoontje Hans op 13 december 1942. Het gezinnetje Kropveld woonde Schuitendiep 23a in Groningen. Het werd op 10 maart 1943 in Westerbork op transport gesteld en 13 maart 1943 in Sobibor omgebracht.

Izaäk Goldsmith is, in tegenstelling tot zijn broers en zusters, in Winsum blijven wonen. Hij trouwde in 1865 met Saartje de Vries, afkomstig uit Veendam en werd evenals zijn vader borstelmaker. Volgens de verhalen zou hij ook dansleraar zijn geweest, maar de Burgerlijke Stand vermeldt hem als koopman en winkelier en zijn broer Comprecht als dansleraar.

Izaäk en Saartje kregen in de jaren 1866-1881 acht kinderen; zeven dochters en een zoontje Philippus, dat slechts vijf maanden oud is geworden.

De meisjes gingen in Winsum naar de lagere school, en eenmaal volwassen naar elders om te werken en meestal om te trouwen. Zo ging Frouwke (30 jaar) naar Veendam, Johanna (24) naar Sappemeer en Rozette (19), Frederika (24), Amalia (21), Jacoba (23) en Mietje (19) naar Groningen.

Het is de familie slecht vergaan in de Tweede Wereldoorlog. In het boek 'In Memoriam', waarin de namen van de joodse slachtoffers in de Tweede Wereldoorlog staan beschreven, worden zes van de zeven kinderen genoemd, vaak met hun man, kinderen en kleinkinderen. Bij de inventarisatie voor het boek "Joodse Oorlogsmonumenten in de Provincie Friesland" kregen we bij toeval enkele foto's van Amalia Goldsmith en haar dochter Saar in handen.

Roosje Goldsmith uit Winsum

Frouwke

Geboren in Obergum, 22 december 1866, gehuwd met Josephus Meijers in Winsum, wonende in Veendam, overleden in Auschwitz op 2 november 1942, 75 jaar oud.

Johanna

Geboren in Winsum, 2 oktober 1870, gehuwd met Elie van der Kaars op 2 oktober 1870 in Winsum, wonende Kerkewal 123 in Gorredijk, overleden in Auschwitz 19 november 1942, 72 jaar oud

Rozette

Geboren in Obergum, 30 december 1871, werd niet gedeporteerd: geen aanvullende gegevens bekend.

Frederika

Geboren in Obergum, 6 september 1874, ongehuwd, wonende Rabenhauptstraat 27 in Groningen, getransporteerd uit Westerbork 11 mei 1943 en overleden in Sobibor 14 mei 1943, 68 jaar oud.

Amalia

Geboren in Obergum, 29 juni 1877, gehuwd met Samuel Mozes van beroep handelsreiziger, wonende Rozensteinlaan 12 in Groningen, overleden in Auschwitz op 14 januari 1943, 65 jaar oud.

Jacoba

Geboren in Obergum, 28 mei 1879, gehuwd met Velleman, wonende in Wildervank, getransporteerd uit Westerbork 29 juni 1943, overleden in Sobibor 2 juli 1943, 64 jaar oud.

Mietje

Geboren in Obergum, 3 oktober 1881, gehuwd met L. Cohen, overleden in Auschwitz 22 mei 1944, 62 jaar oud.

Bij een inventarisatie trof ik de namen van 23 joodse slachtoffers aan, die in Winsum geboren zijn en buiten Winsum woonden. Hun namen komen dan ook niet op de monumenten in Winsum en Obergum voor. Van de families Akker zijn de namen compleet. Van de familie Goldsmith ontbreekt nog de naam van Jakob Goldsmith, geboren 26 januari 1866, een zoon van de dansleraar Comprecht. Hij overleed 5 maart 1943 in Sobibor.

n Jan Regtien

Onderstaand portret, dat ongeveer in 1890 te Enkhuizen gemaakt werd, toont Roosje Akker-Goldsmith. De foto komt voor in diverse boeken over de joodse geschiedenis en is van de website 'Mediene' van het Joods Historisch Museum gehaald, waar zij wordt getoond bij gegevens over de Joodse Gemeente Enkhuizen

Het portretje is bijzonder omdat het een joodse vrouw toont die gekleed is in klederdracht. Roosje Akker-Goldsmith kan dan ook worden beschouwd als een voorbeeld van de integratie van de joodse bevolking in de Nederlandse samenleving.



Portret van Roosje Akker-Goldsmith uit Enkhuizen, ca. 1890

Roosje Goldsmith heeft, met een onderbreking van twee jaar, bijna vijftig jaar in Winsum gewoond. Als zesjarige kwam ze in 1833 met haar ouders naar Winsum. Ze groeide op in een gezin met zes kinderen, werd dienstbode en trouwde in april 1858 met de koopman Heiman Akker uit Groningen. Na bijna twee jaar in Groningen te hebben gewoond, waarin een dochtertje Jette werd geboren, kwam het gezinnetje naar Winsum, waar nog vier dochters en drie zonen werden geboren.

De twee oudste dochters Jette en Frouke gingen op vijftienjarige leeftijd uit huis naar respectievelijk Middelstum en Amsterdam om, zo goed als zeker, dienstmeid te worden. In 1880 vertrok de familie Akker naar Enkhuizen. Roosje Akker – Goldsmith overleed aldaar in 1908 op 81-jarige leeftijd.

Het geïntegreerd zijn in de Nederlandse maatschappij is geen waarborg gebleken voor het lot van de Nederlandse joden.

Van de zeven in Winsum geboren kinderen werd een dochtertje slechts veertien dagen oud. Van de overige zes kinderen Akker zijn er twee, Frouke en Samuel, zo goed als zeker voor de Tweede Wereldoorlog overleden; in ieder geval zijn ze niet gedeporteerd. De andere kinderen waren toen al bejaard en verloren in de oorlog het leven.

Izaak Akker 79 jaar

Winsum, 8 december 1862

Auschwitz, 19 november 1942

Jakob Filippus Akker 78 jaar

Winsum, 10 december 1864

Getransporteerd naar Sobibor 30 maart 1943

Sobibor, 16 april 1943

Betje van der Velde - Akker 76 jaar

Winsum, 11 juli 1866

Getransporteerd naar Sobibor 29 juni 1943

Sobibor, 2 juli 1943

Mietje van Gelder- Akker 73 jaar

Winsum, 14 december 1872

Auschwitz, 19 november 1942

n Jan Regtien

Geert Hunsengoo ien Stadse Kemedie

'n Verhaal ien 't Grönningsch, deur Ubel Wierda

druk Winsum - J.C.Mekel – 1899 (deel 3)



Dou kwammen der weer dei drei stieve stampen en 't gedien worde oprold.

Dokter was allèn ien kaomer en prout haitied ien hom zulf dat he mit dei juffer dei straks aan taofel zat, vreide.

En deur dat he hom verprout, vernam 'k al gauw dat dat wicht 'n vrouw - en wel geenderaol zien tweede vrouw - en dokter 'n gemaine kerel was, dat kon 'k dou ook wel aan zien faotsie zain.

Deur ging open en daor kwam 'n jentige jonkkerel binnen, mit 'n paor zwarte wenkbraukes onder neus en 'n beetje swoul ien 't wezen.

't Was 'n neie.

Hai laip dokter stiekom veurbie en 't bleek mie dat 't geenderaol zien zeun was. 't Was ain van zien eerste moeke.

Hai was stil, maor oetstuur, want hai har lont rooken dat dei dokter, dei elk ien hoes as vrund behandelde, wat te vrij mit zien staifmoeke omging. Dat was den ook nait alens, wat zeg ie?

Dou begunde he ien ens mit dokter te praoten en zee hom: dokter ie mouten hier oet hoes, ik heb ien Paries al 'n hail mooi postje veur joe opzocht. Daaraan ken je dunkt mie wel zain dat 't ook 'n fikse kerel was, want hai wol daordeur zien ol vaoder en zien jonge staifmoeke veur schandaol bewaoren zee he, en lait daorom dokter oet gouders best onder 't doemke waiten dat he alens wis en hom nog gelegenheid geven wol om oet te rukken.

Want, zee he nog: jie waiten da 'k steevaste vrijer van joen zuster ben, en iendain dat ie hier blieden, wi 'k nait mit heur trouwen, hoe geern 'k heur ans ook lieden mag en hou geern zai mie ook hemmen wil.

Dat zol mie muid hebben, want dokters zuster was 'n slim nuver wicht en och ja 't is zoo, "as 'n daome 'n ofcier ontmoet, den wordt dei daome gauw raor ien hoed."

Dat loende dokter niks, hai was aorig hard ien bek en wol der niks van waiten dat he vôt zol en dou laip dei arme jong kwaod tou kaomer oet.

'n Toerke der nao kwam olle geenderaol zulf weer binnen loopen, haildal oetstuur en iepkontrig, jie konnen zain aan hom dat he der ook al 'n moeske van piepen heurd har, vast deur dat braifke van straks

docht ik, maor hai wis ongelukkig 't rechte nait, en beteide zien zeun der van dat dei te groot mit zien staifmoeke was.

Hai kloug aan dokter zien nood en vroug om raod; dei arme man. Ik wol hom aost tou roupen hemmen: 't is dokter zulf! 't is dokter zulf! Maor ik lait 't maor geworren want dei andern dei bie ons zatten houlen heur ook stil en dei wizzen 't ja net zoo goud as ik.

't Begrootte mie slim van geenderaol, want kerel was zoo goud, zat gain spier spient aan.

Daor kwam dei finge mevrouw weer aan, ze haffelde en tjauwelde zoo laidig vôt, mauk daordeur hoesholng al aan mier ien 't rewien, en won geenderaol zoo op, dat hai wol zien aigen zeun dood schaiten, hai raip al om pestollen.

't Aine ellende was nog nait veurbie of daor was 't ander alweer. Wat bedee zuks nou weer, zol je zeggen, wat aorigheid har zoo 'n minsk daor nou aan om zoo te steukeln, maor van dat veurnaome vroulugoud ken je gain verstand van kriegen. As ze heur ain keer op wat zet hemmen den geven ze 't nait, en vrouwen maor al deur net as 'n mol ien grond. As ik geenderaol west har den har 'k van dei mevrouw as ze mie zuks bakte, ais 'n oetjaoger maakt, zoo 'n minks wol 'k perfors nait langer over deel had hemmen.

Dat donderze wief, 'wol heur wel 'n aanwaizel aan kop geven hemmen. Dommert docht ik, schut geenderaol der nog ien en mouten ik en altmaol dei hier ien hoes bennen nog naor regbank tou te getugen om zoo 'n gemaine dokter en dat beroerde flar van 'n wief. As ik ter wat an down ken zellen ze albai 'n lange toer ien kast. Maor meschain kwammen ze der wel wat makkelker aof, omdat dei heeren as 'k bie 't recht kwam, mie wel nait verstaon zollen.

Dou kwammen ale andern ook weer ien kaomer, want 't was 'n hoeske van hol-aan bie geenderaol en daordeur worde olle man gelukkig wat bedaorder en stelde hom aan net of ter niks gebeurde was.

Hai vroug heur of ze 't nait vergeten wollen dat hai ze 't avend bie hom ien zien hoes op bal nuigd har. Jie mouten waiten geenderaol zat er dik en was

meschain nog rieker as ol Siert van Hoorn, daorbie was he nait krap behoed. Zoo ondertied dat 't gedien weer aofrold worde, docht ik bie mie zulf, wat is dei kant van dit groote hoes toch 'n bult geriefelker betimmerd as daor wie zitten.

't Was altmaol oet de kiek maakt en stel joe toch ais even veur dat ien dei kaomer vair deuren zaten en ain groot glas.

't Is timmerman vast wat ontkomen dou 't zet is, want daor ha je altmaol deuren en ik kon mien staldeer ja aost nait vinen. Maor 't was geriefelk da 'k 't nog ais 'n keer zeg, zai gingen, as ze, om maor ais wat te zeggen, Goozen hemmen wollen, maor bie deur staon en daor was Goozen vôt. Raipen ze van Oopke, Siert, Beele, Ekke of 'n ander, daor was 't net zoo mit. Geenderaol raip ainmaol om pestollen! hai laip naor 't glas tou, stak hand even naor boeten en dou he hom weer ientrok har he ze jandoom al ien hand. Zoo was 't ain naor 't ander. 't Was mooi en makkelk ienricht.

't Muide mie laoter altied nog da 'k ook nait ien dei kant van 't hoes west heb.

Nou worde 't volk bie ons gloepend remourig deur dat ter veur 't gedien 'n bredje omhoog stoken worde mit "Paus" ter op en 't leek mie tou dat 'n bult stadgers daor de mier aan haren want zai laipen aost altmaol vôt. Ik dochtte eerst wat willen ze, maor ik gong ook ais op raokeldewes ien stroom mit, waor zai bleven daor bleef 'k toch ook en ien ens landde ik ien 'n glen verlichte groote zaol aan, waor 't lekker naor olklonje rook, en waor dikke waike klaiden op grond laggen, zoo dik, dat ik zakte der aost aan scholders tou ien. Daor wazzen 'n haile bos daomes mit zukke nauwe leeren hansken aan dat 't mōs joe verwondern dat ze gain liekdoorns of kniepblaoren aan hannen kregen, maor ze haren ze vast zoo luddik om moud, want daor plaogen dei groote lu heur vaak 'n bult mit.

Heur haor haren ze nait glad kimt maor 't zat zoo roeg net as 'n bak vol genaoten. De enkele blaike heeren dei der touhillen, keken deur heur brillen zoo geleerd dat ze joe meschain wel persies vertellen konnen hou maon der aan achterkant oetziget. Ze proutten, giebelnden en schotterden der wat mit 'n kander, 't was ter 'n gegons as ien 'n iemkōrf.

Ik laip der ook ais wat mank om dou mie 't oog vol op 'n pompier waor hail groot "IJs" op ston.

Hirre! ies! hemmen ze hier den al scheuvelies dat zai dat as wat neis mit 'n aanplaksetel aan elk bekend maoken.

't Kon ja wel wezen, want 't har van nacht 'n beetje vrozen. Vaole was ain keer nog bôt oetgleden - gelukkig zuder slim meleur, allèn 'n beetje smart aan achterpoot - deur gladdighaid op 'n vrozen poulje, en nou zol 't hier op dit hooge hoes meschain wel zoo bôt vrozen hemmen dat dei scholle wiede geuten mit balluusterwark ter aan kanten op, dicht laggen en dat ze daor nou oet divedaotsie veilig 'n bittje op scheuvels loopen konnen bie licht maon.

't Muide mie al da 'k mien voutvleugels nait bie mie har omdat 'k alêer ook al ais 'n prieske wonnen heb op 't maor.

Maor ik har ze nou ainmaal nait, wel ken der ook ien 't land omdenken wat kurendrieverij ze ien stad al bie 't en hemmen, nait waor, en nou mōs 'k en wol 'k mie toch ook allèn wel gernaim mit zain.

Ik baonde mie 'n weg naor kastelain dei achter teunbank ston en vroug hom op zien hollans "Waor is hier ijs?". En 'k har 't nog maor pas zegt of zoo 'n opsloopen jong schoof mie 'n stainen bakje onder neus mit 'n stukje geel wit goud ter op en 'n lepeltje der bie.

"Dertig centen, as 't je blief" zee kastelain vôt.

Wallai, dâartig cent, waarveur?

Ik keek ais om of dei meneeren dei achter mie stonnen ook lachten, omdat dei kastelain mie zoo gloeiend aofzetten wol; maor zai lachten nait en ik gaf hom 'n schelling; om dat beetje geld wol 'k toch ook nait onknop worren.

Eerst doch ik wa ... wat mou 'k ter mit, maor enkele andern haren ook zuk goud en dei atten der van. 't Was maor 'n hail luk pörtje, ik kon 't genog ien ain hap op, ik dochte 'k dou der twee over, 't stait wat versounlker.

Maor och groote griezels, dat was ans wat as scheuvelloopen, wat kipperde dat aan tannen, en har 't nog maor 'n beetje tamper west, want 'k was toch wat larrig ien hoed, maor 't was ook nog zoo kweer. Ik gooide 't stukje al zoo wat ien mond om maor spôtterde 't ien leste weer oet en zee: doe duvelze kerel dat har 's toe mie ook wel zeggen kend dat dat goud zoo glênne kolt was, nou heb 'k mōrgen meschain veur dien pelzair op neis weer koespien as 'n peerd.

Dou keek 'k weer naor dei meneeren, maor dou lachten ze al.

Ik zee heur: ie stadgers bennen nait wies, bie ons loopen ze op ies op scheuvels en hier eet ie 't op en 'k stoof mit 'n barst kaomer oet.



'k Laip wat ien gang om en daor zag 'k op 'n muur staon "Tunnel". Hè! tunnel - tunnel, naom kwam mie nait onbekend veur. Zollen ze hier den ook al zoo'n gevaorlk dings ien hoes hemmen as daor ze lest van oet bovenlanden over ien krant schreven en daor mien leutje wicht Girtje van veurleesde dat zoo'n rommel minsken ien smoord wazzen deur rook van 'n spoortrain, dei der deurvaoren was.

Om nou zulf ook om hals te komen, daor har 'k de mier aan, dat ken je begriepen; maor ik wol 't ding, waor zoo'n ongeluk ien gebeuren kon, wel ais mit bekende oogen zain, omdat 'n minsk toch ainmaal 'n neisgierig dair is. 'k Mouk deur 'n paor trappens aof te loopen da 'k wat leeger kwam en dou zag 'k touvallig - omdat 'n heer 'n deur open dee - 'n haile daipe hool ien grond dei stut worde deur pilasters.

Daor hei je hom al, doch ik, want 't was ter zwart van rook, der was vast pas weer 'n train deurvaoren, maor der wazzen toch nog 'n haile bult levendige minsken ien.

Ik woug mie der ook ais aan, want elk minsk het 'n naiging ien hom om wat gevaorlks te doun, al is 't den ook maistieds om deur anderen bewonderd te worren, maor 'k laip - want 'k kon aost niks zain van rook - perdoes tegen zoo 'n stadse soetenbounder aan dei stief ston te smoken. 't Gaf hom oet malkophaid 'n knôb mit elboog en zee hom: Meneer! zai ie den nait dat 't hier al wel zoo vol rook is, dat ter aost nait meer ien ken en nou maak ie der toch al aan nog meer bie, dat zel net zoo lank goud gaon totdat 't veur al dizze minsken gevaorlek wordt. Ik zee: hei je den lest nait ien krant lezen, zoas mien Girtje ons veurlezen het, dat ter ien bovenlanden deur rook van 'n train ien 'n tunnel 'n haile bult levendige minsken smoord binnen, ik zee nou, hei je 't lezen of nait en ans zeg ik 't joe nou; dat kon he eerst ais sloeken. 'k Was kant hellig op kerel om ander minsken zoo maor mit 't bedaardste gezicht van de wereld opzettelik dood te smoken, ien zuk 'n tunnel.

Hai keek mie spril aan, lachte wat, en keerde hom om.

Ja! zoo bennen ze zukke meneeren, as ze niks tegenzeggen kennen, keeren ze heur om en as 't ongeluk den gebeurd is dèn, ja den ien krant schrieven dat 't zoo naor is, dat ter ien 'n tunnel al weer 'n boudel minsken om hals komen bennen, jawel, - veural - mooie stukken.

Kastelain har ook wat schuld mit, hai

verlaidde dei meneeren om nog meer rook te maoken, want boven tapkast har he 'n pompier hangen waor op ston: "sigaoren en sigaore-tjes", dei lesten wazzen vast leutje sigaoren veur halfwazzen braosems.

Al deur dei dikke rook hen, vrongen heur 'n paor meneeren mit groote breeden vol glaozen bair, dei haitied schriwden: bi-reere! - bi-reere! - bi-reere. Ze wazzen haildal wit veur 't lief en borst net as 'n hen dei oet 't soepenvat red is.

Hirre! wat was 't ter vol rook, ooren en neus zatten mie der verstopt van en traonen gôbten mie aost zoo hard oet oogen, as 't waoter oet 'n kerkgeut bie 'n dunderbui.

Dou worde 'k ien ens kèl, 'k verbeelde mie da 'k 't luden van 'n klok op 'n spoortrain al heurde, 't klonk mie nog zoo hard zoo wat ien mien verstopte ooren as 'n schelje aan 'n kerkbuul. Ik docht nou snie 'k ter oet, want as hier op 't oogenblik 'n train deur vaort den heur je van ongelukken, zoo'n bult rook was ter nou al wel.

Ik zochte mien ol buurman weer op en ging op mien elmdartigsten zitten. Paus was weer vertrokken.

As ze nou domment 't gedien weer omhoog doun, har 'k al mit mie zulf overlegd, den wi 'k staon gaon. Jie mouten waiten da 'k er sums gain recht wil van har omda 'k aost niks zain kon wat of ter veurvol deur da 'k krekt achter 'n paor daomes zat mit haile hooge houden op.

Dei houden daor ken je joe - as ie teminsken nog nooit zoo'n gedounte ien stad nait zain hemmen - gain denk van maoken zoo hoog en taiber wazzen ze. Ain daome har 'n vuurrooie op, dat was 'n echte hollanze roodhoed.

'k Wait nait hou dei daomes mit zoo'n klaidaozie bie klaorlichten dag op straot loopen deuren en kennen. Heun bainen bennen zoo deur nauwe rokken snouerd dat ze trippelen, twee stappen ien 't spienvat en de darde op kant en den dei houden, och minsken! 't Leken wel torens zoas Beemer, Lainster of Wenzemer, maor waor de uterste spits mit weerhaon en al aofwaaid was deur 'n stôrm. Ale daomes haren vast ien de zulde stôrm loopen want houden wazzen altmaal spier geliek, maor hoog.

't Was 'n waore last, waarom hemmen ze ze nait maakt as 'n ammonikao mit 'n maot ter op, den kon je ze wat iendrukken of oettrekken al naor moud was en ook as 'n ander der last van har. 't Gedien word oprold en ik gong ien mien volle lengte staon.

Wordt vervolgd.



Treinontsporing

Op 11 september 1922 ontspoorde even ten zuiden van Winsum een stoomtrein. Het “derraillement”, zoals dat toen werd genoemd, vond plaats op de spoorlijn Sauwerd-Roodeschool. Voor zover bekend vonden er geen persoonlijke ongelukken plaats. Of de personen op de foto treinpassagiers of nieuwsgierige inwoners van Winsum waren vermeldt de geschiedenis niet.

Zo te zien op de foto bestond voor dit gebeuren nogal wat publieke belangstelling. Of deze personen treinpassagiers waren of nieuwsgierige Winsumers vermeldt de geschiedenis niet.

Sindsdien zijn er nabij het Winsumer station nog enkele ontsporingen geweest. Die waren te wijten aan een foute stand van de wissels. (Zo ook recentelijk in 2004.) Ook hierbij deden zich geen persoonlijke ongelukken voor, er ontstond alleen materiele schade aan het treinstel en de spoorrails.



School kerkpad Obergum

Op de plaats van het huidige uitvaartcentrum aan het kerkpad te Obergum stond vroeger een school met onderwijzerswoning.

Het schoolgebouw aan het kerkpad werd in 1861 door de gemeente aangekocht van de Hervormde Kerkvoogdij. Na 1862 deed het schooltje dienst als bewaarschool en tot 1862 was de gemeentelijke kleuterschool er in ondergebracht. Tot 1862 was de school een openbare lagere school. In dat jaar werd in het centrum van Winsum een nieuwe openbare lagere school gebouwd (nu openbare bibliotheek). Hoofd van de school aan het kerkpad was de heer J. Winter, die in 1882 hoofd van de school aan het dorpsplein werd.

Het gebouw heeft in de jaren '70 nog dienst gedaan als school voor handenarbeid en bij verkiezingen als stembureau voor Obergum. De school met woning werd in 1979 afgebroken ten behoeve van de bouw van het uitvaartcentrum.

n Piet Noord.

schoolgebouw:

Het voormalige schoolgebouw aan het kerkpad te Obergum. Het werd afgebroken in 1979 ten behoeve van de bouw van het uitvaartcentrum.

schoolwoning:

De schoolwoning aan het kerkpad. Erachter bevond zich het schoolgebouw. De foto is van mei 1967.





Oude nummers van Infobulletin 'Winshem'

***Wij maken u graag opmerkzaam op het
feit dat van een aantal van de tot nu toe
verschenen nummers van het Infobulletin***

nog exemplaren voorradig zijn.

***Met name voor nieuwe leden is het
wellicht interessant om in het bezit te
komen van artikelen die in eerdere
bulletins zijn verschenen.***

***De prijs van de nog aanwezige nummers
bedraagt f 5,- per exemplaar, exclusief
eventuele verzendkosten.***

***De nummers kunnen ook tegen contante
betaling worden afgehaald bij***

***P. Noord, Kloosterstraat 8, Winsum
(telefoon 0595-441526) ... zolang de
voorraad strekt.***

D i k d a k k e n

Poffert

***Een echt Gronings recept dat in onze rubriek
"dikdakken" niet mag ontbreken is Poffert.
Poffert houdt het midden tussen cake en brood en
wordt warm gegeten als volledige maaltijd.***

Het basisrecept bestaat uit;
1 pond zelfrijzend bakmeel
0,3 - 0,5 liter melk
3 eieren
1-2 zakjes vanillesuiker
1 snufje zout

Daarbij is het lekker om één of
meer van de volgende ingrediënten
toe te voegen;
rozijnen (125 gram),
krenten (125 gram)
stukjes appel (goudrenetten;
naar smaak 3-5 stuks) nootjes,
en gedroogde vruchtjes.



Voor de bereiding is verder een poffertpan nodig. Deze "pofferttrom" is
een soort hoge metalen tulbandvorm, met een deksel dat op de pan
geklemd wordt. Verder is in principe een grote pan nodig, waarin de
poffertpan in zijn geheel past.

Bereiding;

Vet de poffertpan in met een beetje boter.

Laat de krenten en rozijnen in lauwwarm water een half uur weken,
daarna de vruchtjes goed laten uitlekken en het weekvocht bewaren. Schil
de appels en snij ze in kleine blokjes.

Klop of mix suiker, zout, melk, wekvocht en de op kamertemperatuur
gekomen eieren.

Voeg het zelfrijzend bakmeel toe door het er met een houten lepel losjes
er doorheen te roeren. Dan de stukjes appel, de krenten en de rozijnen er
losjes doorroeren.

Voeg eventueel melk toe tot het poffertbeslag gemakkelijk van de lepel
loopt, en giet het beslag in de ingevette poffertpan.

Nu kan de poffert op twee manieren gebakken worden.

- Plaats de poffertpan in de grote pan met kokend water, zó dat de
poffertpan voor ruim de helft onder water staat. In 75-90 minuten op een
laag pitje gaar koken.

- De poffertpan kan ook in het midden van de oven geplaatst worden.

Na twee uur op 175°C staan is de poffert gaar.

Door met een breinaald in de poffert te steken kan op gaarheid
gecontroleerd worden.

Neem vervolgens de poffertpan uit het water of de oven en laat hem 15 tot
20 minuten afkoelen, alvorens de poffert eruit te schudden.

Serveer de poffert warm: snij hem in plakken en doe er gesmolten boter
en bruine basterdsuiker op.

Eet smakelijk!

Verslag ledenbijeenkomst donderdag 22 januari 2004

Aanwezig: ca. 80 personen.

1. Opening

Voorzitter Jacques Tersteeg heet de talrijke aanwezigen welkom, met name onze spreker van vanavond, de heer Ben Westerink uit Adorp.

2. Mededelingen van het bestuur

-De tentoonstelling *Monnikenwerk in Winsum* over de opgravingen in de Molenstraat en de geschiedenis van het Jacobijnenklooster, gehouden in november 2003, was een groot succes. De tentoonstelling en de daarmee verbonden activiteiten (lezingen, muziekkuitvoering) trokken in totaal ongeveer duizend bezoekers. Van de 150 gedrukte tentoonstellingscatalogi is een groot deel verkocht: er zijn nog 20 à 25 over.

-Omdat de Noordelijke Land- en Tuinbouw Organisatie te Drachten haar huisdrukkerij afstoot, moest het bestuur op zoek naar een nieuwe drukker voor het *Infobulletin Winshem*. Het vormgevingsbureau Letter&Lijn zal nu de kopij op film zetten en laten drukken door drukkerij Alba. Dit leidt niet tot een kostenverhoging.

-Dankzij bestuurslid J. Venhuizen heeft de Stichting Historische Uitgaven Winsum-Obergum de laatste 200 exemplaren van *De levensschets van Geert Reinders 1737-1815*, verschenen in 1998, verkocht aan de Rabobank Noordwest-Groningen.

-Het project Geschiedenis van de openbare basisschool De Negen Wieken, waaraan J. Tersteeg heeft meegewerkt, was zeer geslaagd.

-Een bestuurslid van het voormalige Groene Kruis Winsum heeft het archief van deze instelling aan J. Tersteeg gegeven. Een prijzenswaardig initiatief, want maar al te vaak verdwijnen zulke archieven. Het bestuur wordt graag op de hoogte gehouden van het bestaan van dit soort 'slapende' archieven. Om het behoud voor de toekomst te garanderen, horen deze in het gemeentearchief thuis.

3. Lezing door de heer Ben Westerink: "Het Reitdiepgebied: verleden en toekomst van een oud cultuurlandschap".

De heer Westerink is de voorzitter van onze zustervereniging Historische Kring Ubbega en tevens bestuurslid van de Milieufederatie en redactielid van het tijdschrift Noorderbreedte. In 2002 verscheen van zijn hand het boek *Zuiderstraat 5. Twintig eeuwen wonen op een wierde*. Hierin neemt hij de lezer in twaalf korte verhalen mee naar verschillende periodes in de geschiedenis van zijn woonplaats Adorp: van rond het begin van de jaartelling tot het begin van de 21e eeuw.

Rond het begin van de jaartelling bestond Noord-Groningen voor een groot deel uit een kweldervlakte, begrensd door de Waddenzee. Hierin mondde de rivier de Hunze uit, die ten noorden van de stad Groningen vrij breed werd. De grens tussen kwelder en zee liep ruwweg langs Zoutkamp – Ezinge – Garnwerd - (Hunzemonde)-Sauwerd – Winsum – Obergum – Baflo – Warffum – Usquert – Middelstum. Op de kweldervlakte waren ook veengebieden, zoals rond Tinallinge en Onderdendam. De oudste bewoning in dit gebied treffen we aan

in Ezinge (7e/6e eeuw v. Chr.). In Englum, Oostum en Wierum zijn vondsten gedaan uit de 4e eeuw v. Chr. Ten oosten van het Reitdiep dateren de eerste sporen van bewoning (aardewerkvondsten) pas uit het begin van de jaartelling volgens het onderzoek van Ernst Taayke. De kwelders liepen bij elke stormvloed onder, vandaar dat men kunstmatige hoogtes (wierden) opwierp. In Noord-Friesland (de westkust van de Duitse deelstaat Sleeswijk-Holstein) bestaat deze situatie hier en daar nog: enkele buitendijkse boerderijen liggen op "Halligen" en worden soms door de zee omspoeld. De volgende dag ligt de kwelder vaak weer droog. Veeteelt is zodoende goed mogelijk, akkerbouw niet. Er groeien ook geen bomen op de kwelder.

Rond het jaar 300 n. Chr. is het wierdenlandschap grotendeels verlaten. Zelfs voor Ezinge is de bewoningscontinuïteit onzeker. Waarschijnlijk was het een periode van grote stormvloeden: veel wierden zijn overslibd. Later in de 4e eeuw wordt het gebied echter opnieuw in bezit genomen door Angelsaksen, getuige aardewerkvondsten. Opvallend is dat de bewoners nog steeds Friezen genoemd worden, ook al is het een ander volk dan de mensen die hier rond het jaar 0 woonden. Rond 500 is het gebied van de Marne drooggevallen: de wierden van o.a. Ulrum, Leens en Warffhuizen zijn gevormd. Ergens tussen 700 en 900 is de Lauwerszee ontstaan, waarschijnlijk doordat een veenpakket als gevolg van stormvloeden is weggeslagen. Ook andere inhammen van de zee ontstonden vaak door afslag van veen: de Middelzee in Friesland, de Jadebusen aan de Duitse kust, en nog na 1200 de Dollard. Sinds de vorming van de Lauwerszee mondde de Hunze of Reitdiep niet meer uit bij Pieterburen, maar verlegde zijn bovenloop naar het westen, richting Zoutkamp.

Rond 1200 is een deel van het kwelderlandschap al bedijkt, bijvoorbeeld langs het Reitdiep. Humsterland en Middag liggen als met dijken omgeven eilanden tussen het Reitdiep en andere wateren die met de zee in open verbinding staan. Deze oude dijken zijn nu nog vaak aanwezig in de vorm van wegen, bijvoorbeeld de weg Aduard – Ezinge. De ingedijkte kwelders werden nauwelijks meer door zee en verslib overspoeld. De bodem ging onder invloed van veenwater verzuren. Deze grond noemt men knikklei. Waar de zee nog wel kon komen werd regelmatig nieuw slib afgezet. Omdat de zeespiegel bleef stijgen (twee tot drie meter in de laatste 2000 jaar) liggen de meest recent ingedijkte stukken hoger dan de vroegst ingedijkte. De noordelijk gelegen hogere delen bestaan uit jonge, kalkrijke zeeklei, geschikt voor akkerbouw. Meer zuidelijk ligt de knikklei: verzuurde, zeer harde klei, alleen geschikt als grasland. In de loop van enkele eeuwen zijn de ingedijkte eilandjes met elkaar verbonden. Rond 1700 stond alleen het Reitdiep nog in open verbinding met de zee (tot in de stad Groningen waren eb en vloed merkbaar), zodat men zeer veel moest baggeren om het bevaarbaar te houden. In 1877 werd het Reitdiep bij Zoutkamp van de zee afgesloten. De uiterwaarden langs het Reitdiep liggen hoger dan het eerder ingedijkte land. De benaming 'Reitdiepdal' is dan ook onjuist. Sommige oude rivierbeddingen, zoals die van het Peizerdiep, of de oude loop van het Reitdiep tussen Winsum en Garnwerd (in 1629 vervangen door een nieuwe waterweg langs Garnwerd)

zijn op de hoogtekkaart duidelijk als lage plekken herkenbaar. Vanuit Groningen liepen vroeger twee wegen langs het Reitdiep in noordelijke richting: één ten westen (Paddepoelsterweg – Wierum – Oostum – Garnwerd) en één ten oosten (Selwerd – boerderijen Koekoek en Nadorst – Adorp – Sauwerd – Winsum). In de Koningslaagte, ten noorden van Groningen, zijn nog vrij veel kromme sloten, restanten van de oude, kronkelige Reitdieploop. Een historische plek langs het Reitdiep is Harssens, ten zuiden van Adorp, waar het 19e-eeuwse boerderijtje Harssensbosch (tot voor kort nog bewoond, nu vervallen en deels gesloopt) staat. Een luchtfoto laat veel grondsporen zien, zoals middeleeuwse veldovens, waar bakstenen werden gebakken, en restanten van dijken. Niet ver van de weg Groningen – Adorp tonen kleine verhogingen in het veld de contouren van een borg uit de 13e of 14e eeuw. Iets meer naar het westen staat het boerderijtje op een rechthoekig terrein waar in 1540 de nieuwe borg Harssens is gebouwd, met een dubbele gracht. Dit borgterrein is hoog en was oorspronkelijk een wierde. Het lag langs het Selwerderdiepje, een oude loop (reeds in de 13e eeuw afgedamd) van de vroegere Hunze. Het rechthoekige borgterrein gaat dwars door oudere sloten heen; zelfs door een stukje dijk langs het Selwerderdiepje: het is dus in 1540 duidelijk over het oude landschap heen ‘geplakt’. Toen de Hunze nog door dit gebied stroomde, was hij 20 tot 30 meter breed, nu is het Selwerderdiepje niet veel breder dan een sloot. Bij Wetsinge ligt een oude bedding van het Reitdiep die na de snelle afdamming in 1629 niet meer is dichtgeslibd. Deze bedding is dus vrij breed en laag gebleven, en staat bij overvloedige regen onder water. Bij het uitbaggeren van sloten zie je door kleurverschillen in de klei soms sporen van oude dichtgeslibde geulen en hun oeverwallen, ook wel van de eerste ontginningsgreppels. Ook overslibde bewoningssporen komen af en toe aan het licht, zoals bij zwembad De Parrel in Groningen (waar het zand van de Hondsrug onder de kleiafzetting duikt), en langs het Van Starckenborghkanaal toen dat onlangs verbreed werd. Dit kanaal is rond 1936 dwars door het terrein van het vroegere klooster Selwerd aangelegd.

In zijn eigen tuin in Adorp heeft Ben Westerink veel aardewerk en andere bewoningsresten gevonden. De oudste dateren van ca. 400 v. Chr. De periode 100 v. Chr. – 100 n. Chr. leverde vrij veel vondsten op. Ook de eeuwen daarna (tot en met de 20e) lieten hun sporen na in dit stukje wierde van Adorp. De vondsten inspireerden de spreker tot het schrijven van het reeds genoemde boek *Zuiderstraat 5*.

Humsterland en Middag zijn reeds in de 12e eeuw met een dijk omgeven. Een fijnmazige hoogtekkaart kan veel oude landschapssporen aan het licht brengen, bijvoorbeeld een oude kreek, die nu als rug in het landschap ligt. Een aantal oude wegen volgt nog steeds het tracé van de 12e-eeuwse dijk. Ook kolken van dijkdoorbraken zijn op de hoogtekkaart zichtbaar. De kronkelige bovenloop van het oude Peizerdiep (ten oosten van Fransum en Ezinge, ten westen van Beswerd en Feerwerd) ligt duidelijk lager dan de omgeving. Middag-Humsterland is nu een landschappelijk zeer waardevol en weinig verstoord gebied, waar de landschaps- en ontginningsgeschiedenis nog duidelijk zichtbaar is. Het slotenpatroon verwijst naar de oudste ontginningen van de kwelder meer dan 2000 jaar geleden. Kronkelige sloten vinden vaak hun oorsprong in vergraven natuurlijke kwelderkreken. Oude dijken zijn nu soms herkenbaar als smalle bochtige weggetjes. Het gebied kent

prachtige, gave wierden, zoals Hardeweer (onbehuisd), Fransum (met een kerk en twee boerderijen) en Niehove (met een dorp). Het verkavelingspatroon met onregelmatig gevormde blokken wijkt sterk af van dat rond de Wolddijk, een veenontginning met smalle rechte kavels. Omdat de moderne landbouw grote kavels nodig heeft, is de Milieufederatie met de boeren gaan praten. Dit resulteerde in een convenant waarbij men met de boeren heeft afgesproken de meest karakteristieke landschapselementen (sloten, dijken, laagtes e.d.) te behouden. Zo zijn de sloten in vier categorieën ingedeeld, van zonder veel bezwaar te dempen (recente dwarssloten) tot absoluut te behouden (de sloten die teruggaan op de oudste ontginningsgeschiedenis). Boeren die meedoen krijgen een beheersvergoeding. Soms worden landschapselementen hersteld, zoals de wierde van Englum.

Men is bezig het gebied te ontsluiten voor kleinschalige recreatie door het aanleggen van fiets- en wandelpaden (‘laarzenpaden’) en kanoroutes. Fransum is nu niet meer het einde van een doodlopende weg, maar van diverse kanten te bereiken via fietspaden. Er staan nog meer paden op het verlanglijstje. Helaas is het niet gelukt een laarzenpad van Harssens naar Adorp aan te leggen, omdat er volgens een onderzoek in opdracht van de gemeente Winsum geen draagvlak voor was. De Historische Kring Ubbega heeft een plan voor een staalconstructie die de contouren van een 14e-eeuws steenhuis aangeeft op de plaats van het oude steenhuis bij Harssens. De provincie Groningen heeft een initiatief genomen om aangetaste wierden en dijken te herstellen. De Reitdiepdijken hebben daarbij prioriteit. De wierde van Englum is al aangevuld en er zijn plannen voor die van Wierum, waar dankzij een afgraving van rond 1900 het kerkhof, inclusief de beenderen die daar liggen, aan het verzakken en verschuiven is. De wierden van Ezinge, Oostum en Niehove mogen echter niet worden aangevuld, Tjium en Wetsinge eventueel wel, als de eigenaren het willen. Er zijn ook ‘wilde’ plannen om de laagten van het oude Peizerdiep te gebruiken als waterberging in tijden van een neerslagoverschot.

De planologische bescherming van Middag-Humsterland is goed geregeld. Voor de rest van de gemeente Winsum is die bescherming matig, ook voor archeologisch waardevolle gebieden. In Adorp is bijvoorbeeld aan de rand van de wierde een zwembad aangelegd zonder archeologisch onderzoek. De gemeente Winsum heeft plannen om met grondeigenaren en –gebruikers door middel van een convenant te komen tot afspraken over bescherming van het landschap.

4. Vragen

Heeft de ruilverkaveling Sauwerd veel schade toegebracht aan het landschap? In vergelijking met andere ruilverkavelingen valt die van Sauwerd mee. Vanaf het begin zijn landschappelijke waarden meegenomen in de plannen. Ook was er volop gelegenheid voor inspraak. De ruilverkaveling Loppersum, een generatie eerder, heeft wel veel oude landschapsstructuren verwoest. In Middag-Humsterland is nooit een ruilverkaveling geweest. Nu komt een dergelijk proces enigszins op gang, maar met inachtneming van het genoemde convenant. Landschapsbescherming in dit gebied heeft alleen zin als je de boeren erbij betreft.

5. Sluiting

Voorzitter Jacques Tersteeg bedankt Ben Westerink voor zijn boeiende lezing en prachtige beelden, die getuigen van de liefde die een geboren Twentenaar kan opvatten voor het Groninger landschap.

Het volgende infobulletin

Winshems negende jaargang nummer 3 verschijnt in november 2004; kopij kunt u insturen tot uiterlijk **8 oktober**.

Mocht de kopijsluitingsdatum een probleem vormen, neem dan tijdig contact op, zodat we kunnen overleggen in hoeverre er nog ruimte beschikbaar is. Zo mogelijk grote stukken tekst digitaal aanleveren (op floppy, CD of via email) en bij voorkeur als platte tekst (zonder opmaakcodes).

U kunt uw teksten natuurlijk ook gewoon geschreven of getypt aanleveren, dan zorgt de redactie voor verdere verwerking. Denk om zo volledig mogelijke bronvermelding en graag bij elke tekst uw naam en telefoonnummer vermelden. Wilt u ook bijgevoegd beeldmateriaal voorzien van naam en telefoonnummer en een gedocumenteerd onderschrift.

Redactieadres

Barbara van der Dussen

Ekke Kleimahof 5, 9951 MK Winsum

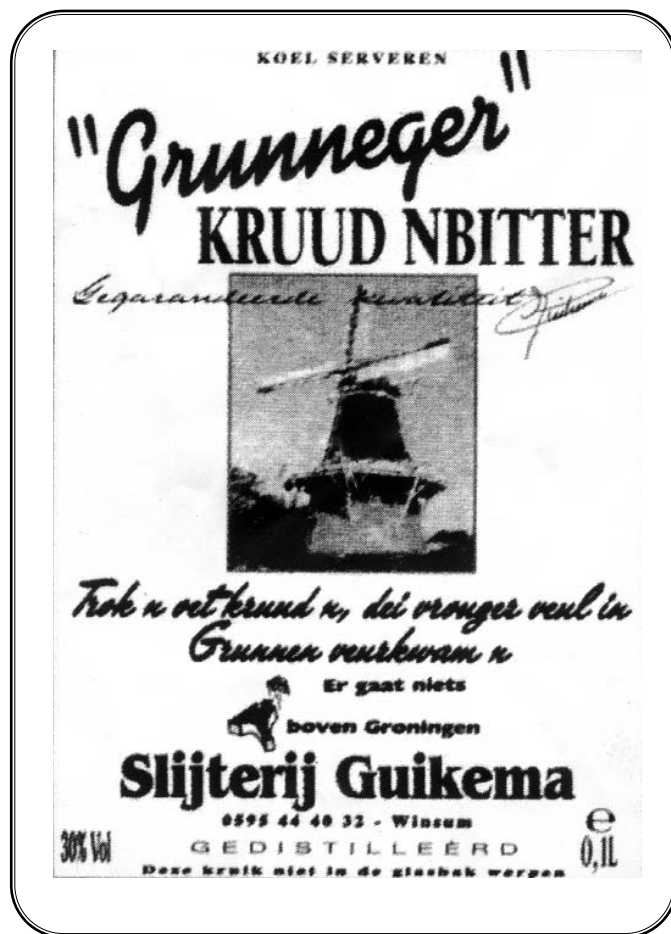
telefoon 0595-443870

e-mail: info@winshem.nl

Rectificatie

In ons vorige nummer wees een bestuurslid van de Historische Vereniging in Bedum ons op enkele onjuistheden in een eerder verschenen artikel. In dit stuk werd echter de naam van dit bestuurslid verkeerd weergegeven. Henk Wormveer had moeten zijn Henk Wormmeester.

Onze excuses hiervoor.



*Herberg De Gouden Karper,
één van de oudste horecabedrijven van
Noord-Nederland, ademt nog steeds de sfeer van weleer.
U kunt smakelijk en gevarieerd eten in ons eetcafé,
dat 7 dagen per week geopend is of, als u er echt een
avondje uit van wenst te maken, in ons comfortabel
à la carte restaurant.*

*Van donderdag t/m zondag kunt u
genieten van onze bijzondere keuken.*

Herberg De Gouden Karper waar de gast nog koning is.

Herberg De Gouden Karper

Hoofdstraat W5 9951 AA Winsum Tel. (0595) 44 14 26